

Presenting a Rural Development Model Based on the Creation of Creative Tourism Clusters (Case Study: Taft County)

Mahboobe Soltanpour¹, Amir Gandomkar^{2✉}, Hossein Soleymani³, Ahmad Khademolhoseiny²

1- Department of Geography, Na. C, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

2- Associate Professor, Department of Geography, Na. C, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

3- Assistant Professor, Department of Geography, Na. C, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

Article Info	Abstract
Article type: Research Paper Keywords: Model, Rural Development, Creative Tourism, Tourism Clusters, Taft County. Received: ?? Sep 2024 Received in revised form: ?? Nov 2024 Accepted: ?? Dec 2024 pp.? -?	This study aims to develop a rural development model based on the formation of creative tourism clusters in selected villages of Taft County, Iran. The research adopts a qualitative approach and is conducted using grounded theory methodology based on the systematic approach of Strauss and Corbin within an interpretive paradigm. Data were collected through in-depth semi-structured interviews with 24 key informants, including tourism managers and experts, village leaders, eco-lodge operators, local guides, and university faculty members. Snowball sampling was employed, and data collection continued until theoretical saturation was achieved. Data analysis followed the three stages of open, axial, and selective coding, resulting in the identification of 31 conceptual categories organized within a paradigmatic model. The findings indicate that local creative assets, human capital, physical readiness, market demand, social participation, and supportive structures function as key causal conditions in the formation of creative tourism clusters. The identified strategies include managerial and institutional actions, local capacity building and empowerment, creative product development, branding and marketing, and participatory governance. Implementation of these strategies leads to positive outcomes such as improved livelihoods, strengthened local identity, increased employment, reduced out-migration, and enhanced competitiveness of rural areas. The novelty of this study lies in proposing a context-specific and integrated paradigmatic model for creative tourism cluster development in rural areas of Iran's central arid regions, which integrates asset-based, participatory, and innovation-driven approaches and offers practical implications for rural development planning and policymaking.

Citation: Publisher: Vali-e-Asr University of Rafsanjan http://doi.org/10.22072/tmsse.2026.2081940.1119 The Author(s) ©	
---	---

* Corresponding Author, aagandomkar@iau.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

Despite its rich cultural and natural heritage, Taft County faces structural barriers such as inadequate infrastructure, weak tourism management, and climate-induced droughts that have marginalized traditional agriculture. These challenges have led to negative population growth, an aging demographic, and the mass migration of the youth, threatening the region's socio-economic sustainability. While the area possesses significant potential in intangible heritage and rural lifestyles, these assets remain fragmented and lack a coherent, cluster-based organization. Nationally, the concept of creative tourism clusters remains under-theorized and poorly implemented in rural contexts. Consequently, there is a critical gap in localized models for creative tourism development in Taft. This research shifts the focus from merely identifying potentials to systematically explaining the mechanisms of creative tourism clusters within the region's socio-institutional framework. Using an "inside-out" approach, the study aims to develop a paradigmatic model by identifying causal, contextual, and intervening conditions. Ultimately, the central question asks: what are the dimensions and components of a strategic paradigm for rural development in Taft County centered on creative tourism clusters?

Methodology

This study employs a qualitative approach based on Grounded Theory, specifically following the systematic framework of Strauss and Corbin (2008) within an interpretive paradigm to inductively explain the phenomenon through the lived experiences of social actors. Data were collected via semi-structured in-depth interviews with 24 key informants—including tourism experts, local managers, and academics—selected through snowball sampling until reaching theoretical saturation. The analysis was conducted

through open, axial, and selective coding, leading to the development of a final paradigmatic model. To ensure rigor and trustworthiness, the findings were validated using Lincoln and Guba's criteria (credibility, transferability, dependability, and confirmability) alongside expert feedback and inter-coder agreement, ensuring the methodological consistency and reliability of the research.

Results

The results indicate that the core phenomenon of the study is the "formulation of a rural development model centered on creative tourism clusters in Taft County." Based on open and axial coding, causal conditions—including indigenous capacities (local artists and skills), tourism motivations, and existing infrastructure drive the cluster's formation. Contextual conditions, such as physical-geographical features, demographic structures, and cultural identity, provide the necessary platform for implementing strategies. Intervening conditions, ranging from macro-policies and economic environments to the role of elites and technological networks, act as either facilitators or inhibitors. To realize the core phenomenon, several strategies were identified: management and institutionalization, education and empowerment, product innovation, branding, and environmental sustainability. Finally, the consequences encompass economic and social development, cultural preservation, improved governance, and enhanced competitive positioning. This selective coding structure integrates all components into a coherent paradigmatic framework, offering a practical operational model for local managers, policymakers, and tourism stakeholders to achieve sustainable rural development.

Discussion and Conclusion

The objective of this research was to provide a paradigmatic model for explaining and achieving rural development by prioritizing creative tourism clusters in selected villages of Taft County. This model integrates five core categories: causal conditions, contextual conditions, intervening conditions, strategies, and consequences. The findings indicate that the formation and development of these clusters are primarily dependent on a set of fundamental causal conditions. Core creative assets—including intangible heritage, indigenous handicrafts, artistic talents, and natural attractions—serve as the "raw materials" and the foundational nucleus of the clusters. Alongside these assets, physical readiness (transportation infrastructure, welfare services, and communication) provides the necessary platform for tourism activities, while teachable and creative human capital acts as the driving force for operationalizing innovative ideas. Furthermore, market demand, social trust, community participation, and supportive structures ensure the economic viability and sustainability of these clusters.

The findings further suggest that the core phenomenon of rural development through creative tourism clusters emerges through the simultaneous interaction of several key components. Local networking and synergy form the organizational heart of the cluster, facilitating collaboration, resource sharing, and collective management. Creative economy and innovation serve as the engine of development by transforming indigenous capacities into high-value-added products and services. Moreover, developing human capacity with a specific focus on empowering women and youth, enhancing skills, and creating sustainable job opportunities—guarantees the continuity of creative activities. Supplementing these factors, participatory governance, the preservation of indigenous heritage and identity, and the enhancement of

the visitor experience collectively strengthen the cultural sustainability and attractiveness of the destination.

Declaration of Generative AI and AI-assisted technologies in the writing process

The authors declare that they did not use any artificial intelligence (AI) tools in the preparation of this manuscript.

Funding

This article is not sponsored

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

ارائه الگوی توسعه روستایی مبتنی بر ایجاد خوشه‌های گردشگری خلاق (مورد پژوهی: شهرستان تفت)

محبوبه سلطانیپور^۱، امیر گندمکار^۲، حسین سلیمانی^۳، احمد خادم الحسینی^۴

۱- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، گروه جغرافیا، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.

۲- دانشیار گروه جغرافیا، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.

۳- استادیار گروه جغرافیا، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله: پژوهش حاضر با هدف تدوین الگوی توسعه روستایی مبتنی بر ایجاد خوشه‌های گردشگری خلاق در روستاهای منتخب شهرستان تفت انجام شد. این پژوهش از نظر ماهیت کیفی و با راهبرد نظریه داده‌بنیاد مبتنی بر رویکرد نظام‌مند استراوس و کوربین و در چارچوب پارادایم تفسیری انجام گرفت. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساخت‌یافته با ۲۴ نفر از نخبگان و مطلعان کلیدی شامل مدیران و کارشناسان گردشگری، دهیاران، فعالان بوم‌گردی، راهنمایان محلی و اعضای هیئت علمی دانشگاه گردآوری شد. نمونه‌گیری به روش گلوله‌برفی انجام و فرایند جمع‌آوری داده‌ها تا دستیابی به اشباع نظری ادامه یافت. تحلیل داده‌ها طی سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام شد که در نهایت ۳۱ مقوله مفهومی استخراج و در قالب الگوی پارادایمی سازماندهی گردید. یافته‌ها نشان داد که دارایی‌های خلاق محلی، سرمایه انسانی، آمادگی کالبدی، تقاضای بازار، مشارکت اجتماعی و ساختارهای حمایتی به‌عنوان شرایط علی، نقش کلیدی در شکل‌گیری خوشه‌های گردشگری خلاق دارند. راهبردهای مدیریتی، توانمندسازی محلی، توسعه محصول خلاق، برندسازی و حکمرانی مشارکتی به‌عنوان مهم‌ترین راهبردهای تحقق الگو شناسایی شدند. پیامدهای اجرای الگو شامل بهبود معیشت، تقویت هویت محلی، افزایش اشتغال، کاهش مهاجرت و ارتقای رقابت‌پذیری روستاها است. نوآوری پژوهش در ارائه یک الگوی پارادایمی بومی و یکپارچه برای توسعه خوشه‌های گردشگری خلاق در بستر روستاهای مناطق خشک مرکزی ایران است که با تلفیق رویکرد دارایی‌محور، مشارکتی و نوآورانه، قابلیت کاربست در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری توسعه روستایی را دارد.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۵/۰۵

تاریخ بازنگری: ۱۳۹۹/۰۵/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۵/۰۵

صص: ۱-۲

کلید واژه‌ها: الگو، توسعه روستایی، گردشگری خلاق، خوشه‌های گردشگری. شهرستان تفت.

استناد:

<http://doi.org/10.22072/tmsse.2026.2081940.1119>

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه ولی عصر رفسنجان

مقدمه

در دهه‌های اخیر توسعه روستایی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین رویکردهای راهبردی برای کاهش نابرابری‌های فضایی، فقرزدایی، ایجاد اشتغال پایدار و ارتقای تاب‌آوری اجتماعی-اقتصادی جوامع محلی مورد توجه سیاست‌گذاران و پژوهشگران قرار گرفته است (Popa et al., 2024). با این حال، تجارب جهانی نشان می‌دهد که الگوهای سنتی توسعه روستایی، به‌ویژه الگوهای متکی بر کشاورزی کلاسیک و حمایت‌های دولتی کوتاه‌مدت، در مواجهه با تحولات ساختاری اقتصاد، تغییرات اقلیمی، محدودیت منابع آب و دگرگونی‌های جمعیتی، کارایی و پایداری لازم را از دست داده‌اند. در چنین شرایطی، گردشگری خلاق به‌عنوان رویکردی نوین و مشارکت‌محور، با تأکید بر سرمایه‌های فرهنگی، هنری، اجتماعی و خلاق جوامع محلی، به‌عنوان یکی از مسیرهای جایگزین و مکمل توسعه روستایی مطرح شده است (Tian & Li, 2024). این نوع گردشگری، برخلاف گردشگری انبوه، بر تجربه‌محوری، تعامل فعال گردشگران با جامعه میزبان و خلق ارزش مشترک اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استوار است و می‌تواند زمینه‌ساز پایداری بلندمدت مناطق روستایی شود. یکی از مهم‌ترین سازوکارهای تحقق گردشگری خلاق در فضاهای روستایی، شکل‌گیری خوشه‌های گردشگری خلاق است (Drummond, 2021). خوشه‌ها با گرد هم آوردن کنشگران محلی شامل هنرمندان، تولیدکنندگان صنایع دستی، اقامتگاه‌های بوم‌گردی، نهادهای محلی و تسهیل‌گران، امکان هم‌افزایی، شبکه‌سازی، کاهش هزینه‌ها، ارتقای نوآوری و افزایش رقابت‌پذیری مقصد را فراهم می‌کنند (Baković, 2020).

در شهرستان تفت، به‌عنوان یکی از مناطق روستایی با پتانسیل‌های غنی فرهنگی، طبیعی و تاریخی، چالش‌های ساختاری متعددی مانع تحقق توسعه پایدار شده است. فقدان زیرساخت‌های زیربنایی و رفاهی، ضعف خدمات گردشگری، نبود درک مشترک و یکپارچه میان روستاییان و مدیران محلی نسبت به گردشگری روستایی، کم‌رنگ شدن جاذبه‌های فرهنگی و هویتی، و تشدید تغییرات اقلیمی و خشکسالی‌های ممتد، موجب تضعیف بنیان‌های معیشتی سنتی و به حاشیه رانده شدن کشاورزی شده است. پیامد این وضعیت، رشد منفی جمعیت، پیرشدن ساختار جمعیتی و مهاجرت گسترده نیروی کار جوان از روستاهای شهرستان تفت بوده است؛ روندی که نه تنها پایداری اجتماعی و اقتصادی روستاها را تهدید می‌کند، بلکه به تضعیف سرمایه انسانی و فرهنگی منطقه نیز منجر شده است. در چنین بستری، اتکای صرف بر الگوهای معیشتی سنتی دیگر پاسخگوی نیازهای توسعه‌ای منطقه نیست و ضرورت بازاندیشی در مسیرهای توسعه روستایی بیش از پیش احساس می‌شود. مسئله اساسی آن است که با وجود برخورداری روستاهای شهرستان تفت از ظرفیت‌های متنوع و ارزشمند گردشگری، فقدان یک الگوی توسعه‌ای بومی، یکپارچه و مبتنی بر سازماندهی خوشه‌ای سبب شده این ظرفیت‌ها به‌صورت پراکنده، ناهماهنگ و غیرمولد باقی بمانند و نتوانند در بهبود معیشت، تثبیت جمعیت و ارتقای پایداری روستایی نقش مؤثری ایفا کنند. با وجود این چالش‌ها، روستاهای شهرستان تفت از قابلیت‌های بالقوه قابل توجهی برای جذب گردشگری برخوردارند؛ از میراث فرهنگی ناملموس، صنایع دستی و هنرهای بومی گرفته تا چشم‌اندازهای طبیعی و سبک زندگی روستایی. با این حال، این ظرفیت‌ها تاکنون در قالب یک الگوی توسعه‌ای منسجم و عملیاتی به کار گرفته نشده‌اند. در سطح ملی نیز، اگرچه توسعه خوشه‌های گردشگری خلاق به‌عنوان یکی از پیشران‌های رقابت‌پذیری فضایی و توسعه منطقه‌ای در ادبیات جهانی مورد تأکید قرار گرفته است، اما در ایران و به‌ویژه در مناطق روستایی، این رویکرد یا مغفول مانده یا به‌صورت جزیره‌ای و فاقد پشتوانه نظری-تجربی اجرا شده است. از این‌رو، نبود یک الگوی بومی، پارادایمی و متناسب با شرایط واقعی روستاهای شهرستان تفت، خلأیی اساسی در مسیر برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری و هدایت توسعه گردشگری خلاق در این منطقه ایجاد کرده است. در راستا، این پژوهش با رویکردی «از درون به بیرون» و با بهره‌گیری از تفکر راهبردی نوین، در پی آن است که ضمن شناسایی شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر، راهبردهای مؤثر و پیامدهای توسعه خوشه‌های گردشگری خلاق را در قالب یک الگوی پارادایمی منسجم تبیین کند. از این‌رو، پرسش محوری پژوهش به‌صورت زیر مطرح می‌شود:

ارائه الگوی توسعه روستایی مبتنی بر ایجاد خوشه‌های گردشگری ... / کمال سلطانیپور و همکاران

– الگوی پارادایمی توسعه روستایی مبتنی بر خوشه‌های گردشگری خلاق در شهرستان تفت شامل چه مولفه‌ها روابط و

سازوکارهایی است؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

توسعه روستایی به‌عنوان یک فرآیند چندبعدی، پویا و درهم‌تنیده، ناظر بر بهبود همه‌جانبه کیفیت زندگی، ارتقای رفاه اجتماعی، افزایش توانمندی‌های اقتصادی، تقویت سرمایه انسانی و اجتماعی و ارتقای تاب‌آوری جوامع محلی در برابر شوک‌های محیطی، اقتصادی و اجتماعی است (Ashton et al., 2015). در رویکردهای معاصر، توسعه روستایی صرفاً به رشد شاخص‌های اقتصادی محدود نمی‌شود، بلکه توزیع عادلانه فرصت‌ها، حفظ تعادل‌های زیست‌محیطی، تقویت انسجام اجتماعی، ارتقای حکمرانی محلی و صیانت از هویت فرهنگی را نیز در بر می‌گیرد. از این منظر، توسعه روستایی زمانی پایدار تلقی می‌شود که بر ظرفیت‌های درون‌زا، منابع بومی و مشارکت فعال ساکنان محلی استوار باشد و روستاها را از فضاهایی مصرف‌کننده و وابسته، به واحدهایی مولد، خلاق و کنشگر در فرآیند توسعه تبدیل کند (Porter, 1998). در این چارچوب، یکی از راهبردهای نوین و اثربخش در توسعه روستایی، شکل‌گیری و توسعه خوشه‌های گردشگری، به‌ویژه خوشه‌های گردشگری خلاق است. خوشه‌های گردشگری به شبکه‌ای سازمان‌یافته از بنگاه‌ها، نهادها، خدمات پشتیبان، زیرساخت‌ها و منابع انسانی اطلاق می‌شود که در یک محدوده جغرافیایی مشخص و بر پایه مزیت‌های رقابتی مشترک، به‌صورت تعاملی و هم‌افزا فعالیت می‌کنند. این خوشه‌ها با ایجاد پیوند میان بخش‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، بستر مناسبی برای افزایش بهره‌وری، ارتقای نوآوری، کاهش هزینه‌های مبادله و تقویت رقابت‌پذیری مقصدهای گردشگری فراهم می‌آورند. در مناطق روستایی، خوشه‌های گردشگری خلاق می‌توانند با سازماندهی ظرفیت‌های پراکنده‌ای چون صنایع دستی، خوراک بومی، آیین‌ها، سبک زندگی محلی و چشم‌اندازهای طبیعی، علاوه بر ایجاد اشتغال و درآمد پایدار، به بازتولید هویت مکانی و تقویت حس تعلق اجتماعی کمک کنند (Drummond, 2021).

مبانی نظری خوشه‌های گردشگری خلاق ریشه در نظریه خوشه‌های صنعتی و رقابتی مایکل پورتر دارد که خوشه‌ها را موتور محرک توسعه منطقه‌ای، نوآوری و رشد اقتصادی می‌داند. از دیدگاه پورتر، تمرکز جغرافیایی بنگاه‌ها و نهادهای مرتبط، از طریق رقابت و همکاری هم‌زمان، تبادل دانش، دسترسی مشترک به زیرساخت‌ها و شکل‌گیری شبکه‌های رسمی و غیررسمی، منجر به خلق مزیت رقابتی پایدار می‌شود. انتقال این منطق به حوزه گردشگری، به‌ویژه در قالب خوشه‌های گردشگری خلاق، امکان خلق تجربه‌های متمایز و ارزش‌افزا برای گردشگران را فراهم می‌کند. در این نوع خوشه‌ها، گردشگری نه تنها یک فعالیت اقتصادی، بلکه بستری برای پیوند اقتصاد با فرهنگ، هنر، میراث و خلاقیت‌های محلی است؛ امری که به حفاظت از منابع فرهنگی و طبیعی و تحقق توسعه پایدار در فضاهای روستایی می‌انجامد (Porter, 1998). اهمیت خوشه‌های گردشگری خلاق در توسعه روستایی از آن جهت دوچندان است که روستاها غالباً دارای سرمایه‌های طبیعی، فرهنگی و انسانی غنی هستند، اما این سرمایه‌ها به‌صورت پراکنده، ناهم‌آهنگ و بدون راهبرد مشخص مورد استفاده قرار می‌گیرند (Asimiadis, 2024). خوشه‌های گردشگری خلاق با ایجاد چارچوبی نهادی و شبکه‌ای، این منابع را در قالب یک سیستم یکپارچه ساماندهی می‌کنند و از طریق هم‌افزایی میان کنشگران محلی، نهادهای دولتی، بخش خصوصی و جامعه مدنی، به خلق ارزش افزوده منجر می‌شوند. در این راستا، رویکرد دارایی‌محور^۱ اهمیت ویژه‌ای دارد؛ چراکه به‌جای تمرکز بر کمبودها و نارسایی‌ها، بر شناسایی، تقویت و بسیج دارایی‌های بومی شامل سرمایه‌های طبیعی، فرهنگی، انسانی، اجتماعی و اقتصادی تأکید می‌کند و بدین ترتیب، بنیانی نظری و عملی برای توسعه پایدار خوشه‌های گردشگری خلاق در روستاها فراهم می‌آورد (Koroma, 2022).

گردشگری خلاق به عنوان یکی از ارکان اصلی این خوشه‌ها، بر تجربه‌محوری، مشارکت فعال گردشگران و تعامل عمیق با جامعه میزبان تأکید دارد. در این نوع گردشگری، گردشگران صرفاً مشاهده‌گر نیستند، بلکه در فعالیتهای فرهنگی، هنری و اجتماعی مانند تولید صنایع دستی، پخت غذاهای محلی، شرکت در آیین‌ها و کارگاه‌های آموزشی مشارکت می‌کنند. این تعامل دوسویه، علاوه بر غنای تجربه گردشگر، به انتقال دانش، افزایش اعتمادبه‌نفس جامعه محلی، تقویت سرمایه اجتماعی و ارتقای هویت فرهنگی روستاها منجر می‌شود. در نتیجه، گردشگری خلاق می‌تواند به ابزاری مؤثر برای تنوع‌بخشی به معیشت روستایی، کاهش فقر، جلوگیری از مهاجرت و احیای فضاهای روستایی تبدیل شود (Safaa & Szostak, 2023: 11).

در تبیین نظری توسعه روستایی مبتنی بر خوشه‌های گردشگری خلاق، دیدگاه‌های مورگان^۱، لامب^۲ و فرایر^۳ (۲۰۰۹) چارچوبی راهبردی و تحلیلی ارائه می‌دهند که به طور مستقیم با این نوع خوشه‌ها قابل انطباق است. این دیدگاه‌ها بر این فرض استوارند که توسعه روستایی پایدار زمانی محقق می‌شود که مبتنی بر ترکیب هوشمندانه منابع محلی، ظرفیتهای فرهنگی و خلاقانه، و سازوکارهای نهادی و اجتماعی باشد. خوشه‌های گردشگری خلاق در این چارچوب، نه تنها به عنوان یک الگوی اقتصادی، بلکه به مثابه یک سازوکار اجتماعی - فرهنگی برای بازآفرینی فضاهای روستایی و تقویت هویت مکانی عمل می‌کنند. هر یک از این دیدگاه‌ها با یکی از رویکردهای برنامه‌ریزی توسعه روستایی، اعم از عقلانی‌گرایی و ارتباطی، پیوند مفهومی مشخصی دارند و در مجموع، بنیانی نظری برای طراحی الگوی تلفیقی توسعه خوشه‌ای گردشگری خلاق فراهم می‌آورند (Klitsounova, 2020).

- **دیدگاه نخست**، بر بهره‌گیری از ویژگی‌های محلی، میراث فرهنگی و شرایط طبیعی به عنوان محور اصلی توسعه روستایی تأکید دارد. در این دیدگاه، خوشه‌های گردشگری خلاق ابزاری برای تبدیل سرمایه‌های فرهنگی و طبیعی به تجربه‌های منحصر به فرد گردشگری تلقی می‌شوند. عناصر بومی نظیر صنایع دستی، موسیقی محلی، آیین‌ها، غذاهای سنتی و مناظر طبیعی، نه به صورت منفرد، بلکه در قالب بسته‌های تجربه‌محور و شبکه‌ای سازماندهی می‌شوند تا هویت متمایز مقصد روستایی را شکل دهند. هدف اصلی این دیدگاه، ایجاد تعادل میان توسعه گردشگری و حفاظت از منابع فرهنگی و طبیعی است؛ تعادلی که پایداری بلندمدت، افزایش جذابیت مقصد و جلوگیری از تخریب سرمایه‌های بومی را تضمین می‌کند. این رویکرد با عقلانی‌گرایی در برنامه‌ریزی توسعه روستایی همخوانی دارد، زیرا بر تحلیل علمی ظرفیتهای، ارزیابی توان اکولوژیک و فرهنگی، و طراحی منطقی زیرساخت‌های گردشگری متناسب با ویژگی‌های محلی تأکید می‌ورزد (Souca, 2019).

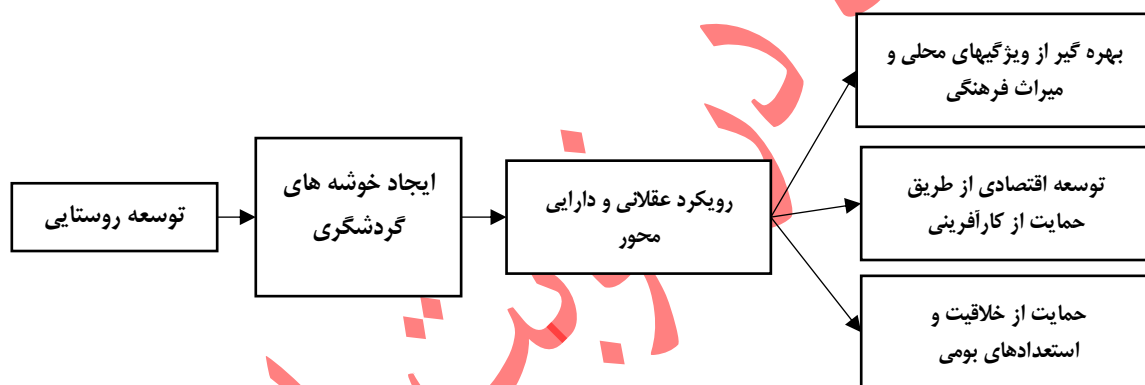
- **دیدگاه دوم**، توسعه اقتصادی روستاها را از مسیر حمایت هدفمند از فعالیتهای کارآفرینی محلی دنبال می‌کند. در این چارچوب، خوشه‌های گردشگری خلاق بستری نهادی و فضایی برای رشد کسب‌وکارهای کوچک و متوسط، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و تولید محصولات و خدمات نوآورانه فراهم می‌سازند. کارآفرینان محلی با بهره‌گیری از منابع طبیعی، فرهنگی و خلاقانه روستا، می‌توانند تجربه‌ها و محصولات گردشگری متمایزی خلق کنند که ضمن افزایش جذابیت مقصد، جریان درآمدی پایدار برای جامعه محلی ایجاد نماید. حمایت‌های مالی، فنی، آموزشی و زیرساختی از سوی نهادهای دولتی و غیردولتی، نقش تعیین‌کننده‌ای در موفقیت این دیدگاه ایفا می‌کند (UNWTO, 2019). این دیدگاه نیز ریشه در رویکرد عقلانی‌گرایی دارد، چرا که مستلزم تحلیل اقتصادی، برنامه‌ریزی سرمایه‌گذاری، ارزیابی بازار و مدیریت کارآمد منابع برای دستیابی به رشد پایدار است.

- **دیدگاه سوم**، بر حمایت از خلاقیت، نوآوری و استعدادهای بومی به عنوان هسته اصلی توسعه روستایی تأکید می‌کند. در این دیدگاه، خوشه‌های گردشگری خلاق به فضایی برای شکوفایی مهارت‌های هنری، صنایع دستی، نوآوری‌های فرهنگی و خلاقیت‌های محلی تبدیل می‌شوند. آموزش، یادگیری جمعی و انتقال مهارت‌ها، از عناصر کلیدی این رویکرد به شمار می‌آیند و موجب افزایش

ارائه الگوی توسعه روستایی مبتنی بر ایجاد خوشه‌های گردشگری ... / کج سلطانی و همکاران

توانمندی فردی، تقویت سرمایه انسانی و ارتقای هویت فرهنگی و اقتصادی منطقه می‌شوند. تمرکز بر خلاقیت، روستاها را به جوامعی پویا، یادگیرنده و مستقل تبدیل می‌کند که قادرند تجربه‌های منحصر به فرد و تعاملی برای گردشگران خلق کنند. این دیدگاه با رویکرد برنامه‌ریزی ارتباطی همخوانی دارد، زیرا مشارکت فعال جامعه محلی، گفت‌وگوی اجتماعی، اعتماد متقابل و تقویت شبکه‌های اجتماعی را به عنوان پیش شرط‌های موفقیت خوشه‌های گردشگری خلاق برجسته می‌سازد (Tian & Li, 2024).

با وجود کارآمدی هر یک از این دیدگاه‌ها، اتکای صرف به یک رویکرد نظری نمی‌تواند پاسخگوی پیچیدگی‌های توسعه روستایی و ماهیت چندبعدی خوشه‌های گردشگری خلاق باشد. از این رو، ضرورت اتخاذ یک رویکرد تلفیقی مطرح می‌شود که نوآوری نظری این رساله نیز بر آن استوار است. ترکیب رویکردهای عقلانی‌گرایی و ارتباطی، در کنار رویکرد دارایی‌محور، چارچوبی جامع برای توسعه خوشه‌های گردشگری خلاق فراهم می‌کند (UNWTO, 2019). رویکرد دارایی‌محور با تمرکز بر شناسایی و بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی، فرهنگی، انسانی و اقتصادی محلی، مکمل تحلیل‌های عقلانی و سازوکارهای مشارکتی است. این رویکرد موجب می‌شود توسعه گردشگری خلاق نه تنها از منظر اقتصادی، بلکه از جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی و هویتی نیز بر پایه توانمندی‌های بومی شکل گیرد و در نهایت، به رشد پایدار، حفظ هویت محلی و تقویت تاب‌آوری جوامع روستایی منجر شود که در شکل ۱ مدل مفهومی آن ارائه شده است.

شکل ۱. مدل مفهومی توسعه روستایی در ارتباط با ایجاد خوشه‌های گردشگری خلاق

پیشینه تحقیق

مرور پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد که بخش قابل توجهی از مطالعات داخلی بر تبیین اثرات گردشگری خلاق بر ابعاد مختلف توسعه روستایی تمرکز داشته‌اند. پژوهش جباریان (۱۴۰۲) نشان داد که گردشگری خلاق، با وجود قرار داشتن در سطح مطلوب، هنوز نتوانسته است به طور کامل به ارتقای سرمایه‌های معیشتی خانوارهای روستایی منجر شود، هرچند روابط علی معناداری میان مؤلفه‌های گردشگری خلاق و سرمایه‌های معیشتی تأیید شده است. پژوهان و همکاران (۱۴۰۲) با ارائه الگوی پارادایمی توسعه گردشگری خلاق در روستاهای استان کرمانشاه، بر نقش عوامل علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر در شکل‌گیری راهبردهای توسعه و پیامدهایی همچون افزایش اشتغال، کاهش مهاجرت و تقویت سرمایه اجتماعی تأکید کردند. بهادرانی و همکاران (۱۴۰۳) با رویکرد فضایی، به خوشه‌بندی روستاهای شهرستان طبرستان از نظر پتانسیل گردشگری پرداختند و بر ضرورت برنامه‌ریزی یکپارچه و آمایش محور برای بهره‌برداری بهینه از این ظرفیت‌ها تأکید نمودند. همچنین سلطانی و همکاران (۱۴۰۳) با ارزیابی وضعیت گردشگری خلاق در دهستان میان‌آب جنوبی شهرستان شوشتر، سطح پایین توسعه در این حوزه را گزارش کرده و نقش کلیدی زیرساخت‌ها، مشارکت محلی و آموزش جامعه محلی را در تقویت گردشگری خلاق برجسته ساختند.

در مطالعات خارجی نیز، ابعاد مفهومی و کاربردی مرتبط با گردشگری خلاق و توسعه پایدار مورد توجه قرار گرفته است. در پژوهشی باوویچ^۱ (۲۰۲۰) با عنوان توسعه منطقه‌ای گردشگری روستایی: مطالعه موردی منطقه کورسکا هرتسکا، چالش‌های اصلی توسعه خوشه‌های گردشگری بررسی شد و داده‌های تازه‌ای برای دستیابی به توسعه پایدار گردشگری ارائه گردید. نتایج نشان داد که بیشتر خوشه‌های گردشگری در مراحل ابتدایی توسعه باقی مانده‌اند و پتانسیل‌های شبکه‌سازی و برندسازی در مناطق روستایی هنوز به‌طور کامل بهره‌برداری نشده است. یاروتسکایا^۲ (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان ایجاد خوشه‌های گردشگری و تفریحی سرزمینی به‌عنوان عاملی برای افزایش کارایی مدیریت زمین در مناطق روستایی، راهکارهایی برای خوشه‌بندی امکانات گردشگری ارائه کرد تا کارایی مدیریت زمین در روستاهایی با سطح زندگی پایین و بدون تخصص کشاورزی بهبود یابد.

پوپا^۳ و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهشی با عنوان بررسی توسعه روستایی: چارچوب مفهومی و عوامل مؤثر بر ارتقای آن، مفهوم چندبعدی توسعه روستایی را تحلیل کرده و عوامل کلیدی شامل کشاورزی، زیرساخت‌ها، فعالیت‌های غیرکشاورزی، روابط اجتماعی، آموزش، پایداری زیست‌محیطی و مداخلات دولت را شناسایی کردند. یافته‌ها نشان داد که تعامل هماهنگ این عوامل می‌تواند رفاه جوامع روستایی را ارتقا داده و توسعه پایدار روستایی را تقویت کند.

کورما^۴ (۲۰۲۲) در پژوهش گردشگری و تفریح در مناطق روستایی: مسئله رویکرد خوشه‌ای، تغییرات مدرن روستاها در گذار از اقتصاد تولیدمحور به خدمات‌محور را بررسی کرد که امکان شکل‌گیری خوشه‌های گردشگری در آینده را فراهم می‌کند. این مطالعه با تحلیل تراکم جمعیت، اقتصاد، استفاده از زمین و ساختارهای اجتماعی سنتی، ویژگی‌ها و جذابیت‌های گردشگری مناطق روستایی را شناسایی و نشان داد که شناسایی ظرفیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و ایجاد زیرساخت‌های مناسب، توسعه گردشگری پایدار را امکان‌پذیر می‌سازد. در نهایت هاریوس پوترانتو^۵ و همکاران (۲۰۲۴) نیز نقش اقتصاد خلاق و حمایت از ذینفعان را در افزایش جذابیت گردشگری روستایی و ارتقای رفاه جوامع محلی برجسته کردند.

با وجود گستردگی مطالعات انجام‌شده درباره گردشگری خلاق و توسعه روستایی، خلأهای مهمی در ادبیات پژوهش مشاهده می‌شود. بخش عمده پژوهش‌ها به بررسی اثرات گردشگری خلاق به‌صورت بخشی یا موردی پرداخته و کمتر به توسعه آن در قالب خوشه‌های گردشگری خلاق در مقیاس ناحیه‌ای توجه داشته‌اند. همچنین پیوند میان الگوهای پارادایمی توسعه گردشگری خلاق و سازماندهی فضایی خوشه‌ها به‌صورت نظام‌مند مورد بررسی قرار نگرفته است. افزون بر این، اغلب مطالعات از چارچوب‌های تحلیلی تلفیقی که هم‌زمان ابعاد عقلانی، مشارکتی و دارایی‌محور را دربرگیرد، بهره نبرده‌اند. در نهایت، نبود پژوهشی بومی و کاربردی در زمینه توسعه خوشه‌های گردشگری خلاق در روستاهای شهرستان تفت، متناسب با شرایط اقلیمی، فرهنگی و معیشتی منطقه، خلأیی جدی در مسیر برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری توسعه روستایی ایجاد کرده است.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر ماهیت کیفی و از حیث راهبرد پژوهش، مبتنی بر نظریه داده‌بنیاد^۶ است که با رویکرد نظام‌مند استراوس و کوربین و در چارچوب پارادایم تفسیری انجام شده است (Strauss & Corbin, 2008). گردآوری داده‌ها به‌صورت میدانی و از طریق مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساخت‌یافته با نخبگان و مطلعان کلیدی شامل مدیران و کارشناسان آژانس‌های گردشگری، دهیاران روستاهای هدف گردشگری، مدیران اقامتگاه‌های بوم‌گردی، اعضای شوراهای روستایی، استادان دانشگاه در رشته‌های گردشگری و

1. Baković
2. Yarotskaya
3. Popa
4. Koroma
5. Harius Putranto
6. Grounded Theory

ارائه الگوی توسعه روستایی مبتنی بر ایجاد خوشه‌های گردشگری ... / که سلطانیپور و همکاران

کارآفرینی انجام شد. نمونه‌گیری به صورت اشباع نظری و با استفاده از روش گلوله‌برفی (ارجاع زنجیره‌ای) صورت گرفت و فرایند مصاحبه‌ها تا دستیابی به اشباع نظری ادامه یافت؛ به طوری که در مجموع ۲۴ مصاحبه انجام شد. تحلیل داده‌ها بر اساس رویکرد نظام‌مند داده‌بنیاد و طی مراحل کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام گرفت و در نهایت به استخراج مفاهیم، سازمان‌دهی مقوله‌ها، شناسایی پدیده محوری و ارائه الگوی پارادایمی نهایی منجر شد. به منظور تضمین روایی و اعتبار یافته‌ها، از معیار مقبولیت استراوس و کوربین و همچنین الگوی لینکلن و گوبا شامل قابلیت اعتبار، انتقال‌پذیری، اعتمادپذیری و تأییدپذیری استفاده شد و بازخورد خبرگان در بازبینی نتایج لحاظ گردید؛ افزون بر این، پایایی داده‌ها از طریق حسابرسی فرایند و توافق درون‌موضوعی کدگذاران مورد تأیید قرار گرفت که بیانگر انسجام روش‌شناختی و اعتمادپذیری نتایج پژوهش است (جدول ۱).

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان

عنوان گروه مشارکت‌کننده	تعداد (نفر)	سطح تحصیلات / سابقه	مدت زمان مصاحبه
مدیران و کارشناسان شرکت‌های گردشگری	۶	کارشناسی ارشد و کارشناسی / ۸ تا ۱۵ سال سابقه	۴۵ تا ۹۵ دقیقه
دهیاران و شوراهای روستاهای هدف گردشگری	۴	کارشناسی ارشد و دکتری / بیش از ۱۵ سال سابقه	۵۰ تا ۸۵ دقیقه
اعضای هیئت علمی دانشگاه	۷	دکتری گردشگری و کارآفرینی / بیش از ۱۰ سال سابقه	۶۰ تا ۱۰۰ دقیقه
مدیر اقامتگاه بوم‌گردی روستایی	۳	کارشناسی و کارشناسی ارشد / بیش از ۱۰ سال سابقه	۴۰ تا ۸۰ دقیقه
راهنمایان محلی و فعالان گردشگری خلاق	۴	کارشناسی / ۵ تا ۱۲ سال سابقه	۳۵ تا ۷۰ دقیقه
جمع / میانگین	۲۴	—	حدود ۷۲ دقیقه

پس از کسب اطلاعات جامعه‌شناختی مشارکت‌کنندگان در پژوهش، سوالات کلی که به عنوان راهنمای مصاحبه طراحی شده بودند، مورد استفاده قرار گرفتند و پاسخ‌های باز و تفسیری ارائه شد. این سوالات شامل مواردی همچون وضعیت فعلی گردشگری خلاق در روستای شما چگونه است؟، روستای شما چه پتانسیل‌ها و جاذبه‌هایی برای ایجاد خوشه گردشگری خلاق دارد؟، مهم‌ترین چالش‌های پیش روی توسعه گردشگری خلاق در روستاهای شهرستان تفت کدام‌اند؟ و چه اقدامات و راهکارهایی می‌تواند موجب افزایش جذابیت گردشگری در روستاها شود؟ «بودند. این پرسش‌ها به پژوهشگر کمک کردند تا ضمن شناسایی وضعیت موجود گردشگری در روستاها، توانایی‌ها و محدودیت‌های آن‌ها را از منظر ذینفعان مورد بررسی قرار دهد. علاوه بر این، برای شفاف‌سازی عوامل مؤثر و پیامدهای توسعه گردشگری، سوال‌هایی نظیر مؤثرترین عوامل در توسعه گردشگری خلاق روستایی کدام‌اند؟، پیامدهای احتمالی توسعه خوشه‌های گردشگری خلاق در روستاها چه هستند؟ و چه امکانات و زیرساخت‌هایی برای حمایت از گردشگری خلاق در روستاها لازم است؟ مطرح شدند. در مواردی که پاسخ‌ها نیاز به توضیح بیشتری داشت، از سوال‌های تکمیلی مانند ممکن است توضیح بیشتری بدهید؟ و منظور شما دقیقاً چیست؟ «استفاده شد. با این روش، مصاحبه‌ها به شکل پویا و انعطاف‌پذیر پیش رفت و مسیر مصاحبه‌های بعدی نیز بر اساس پاسخ‌ها تعیین شد. برای اطمینان از روایی و اعتبار نتایج، از روش لینکلن و گوبا^۱ (۱۹۸۵) استفاده شد. این روش چهار عنصر اصلی اعتبار، قابلیت انتقال، تأییدپذیری و قابلیت اعتماد را ارزیابی می‌کند و نشان‌دهنده این است که نتایج پژوهش معتبر، قابل اطمینان و انتقال‌پذیر هستند. مصاحبه‌ها و داده‌های حاصل از آن‌ها به همراه کدها و مفاهیم استخراج شده، در اختیار دو نفر از صاحب‌نظران قرار

گرفت و با حسابرسی دقیق مورد تأیید قرار گرفت. نتایج نشان داد که مصاحبه‌ها دارای پایایی مناسبی هستند و داده‌ها قابل ردیابی و بازبینی توسط پژوهشگران دیگر می‌باشند.

جدول ۲. روایی و اعتبار بر اساس روش لینکلن و گوبا

شاخص	فرآیند ارزیابی
اعتبار	صرف زمان کافی برای پژوهش و تأیید داده‌ها توسط مصاحبه‌شوندگان
انتقال‌پذیری	اخذ نظر کارشناسان مستقل خارج از پژوهش
تأییدپذیری	مستندسازی تمام داده‌ها و روند پژوهش
قابلیت اعتماد	ثبت دقیق داده‌ها و یادداشت‌ها در طول مصاحبه و تحلیل

پایایی ابزار مصاحبه‌ها با استفاده از روش توافق درون موضوعی بررسی شد. نتایج در جدول شماره ۳ ارائه شده است:

جدول ۳. پایایی ابزار پژوهش با استفاده از روش توافق درون موضوعی

ردیف	عنوان مصاحبه	تعداد کل کدها	تعداد توافقات	پایایی بازآزمون (درصد)
۵	ششم	۹۱	۹۷	۱/۱۸
۲	پانزدهم	۳۵	۴۲	۸۱/۱
۹	بیستم	۹۴	۹۷	۸۳/۱
کل	—	۲۲۰	۲۳۶	۶۰

نتایج جدول شماره (۳)، نشان داد که میانگین توافق درون موضوعی برابر با ۶۰ درصد است که بیانگر پایایی مناسب ابزار پژوهش می‌باشد. این میزان توافق تضمین می‌کند که داده‌های به‌دست‌آمده از مصاحبه‌ها معتبر، قابل اعتماد و بازتولیدپذیر هستند و یافته‌ها بازتاب دقیقی از تجربیات و دیدگاه‌های مشارکت‌کنندگان ارائه می‌دهند. در این پژوهش، داده‌ها ابتدا به صورت کدگذاری باز^۱ تحلیل شدند تا مقولات اصلی و مفاهیم زیرمجموعه مشخص شود. در مرحله کدگذاری محوری^۲، مفاهیم مشابه در کنار یکدیگر قرار گرفتند و ارتباط آن‌ها با مقوله محوری تعیین شد. در نهایت، کدگذاری انتخابی^۳ انجام شد تا یافته‌های محوری در چارچوب نظری توسعه خوشه‌های گردشگری خلاق سازماندهی و به یک روایت منسجم تبدیل شوند. بدین ترتیب، تمامی پرسش‌های مصاحبه در جریان تحلیل داده‌ها مورد توجه قرار گرفتند و پاسخ‌ها به شکل یکپارچه در ساختار پژوهش منعکس شدند.

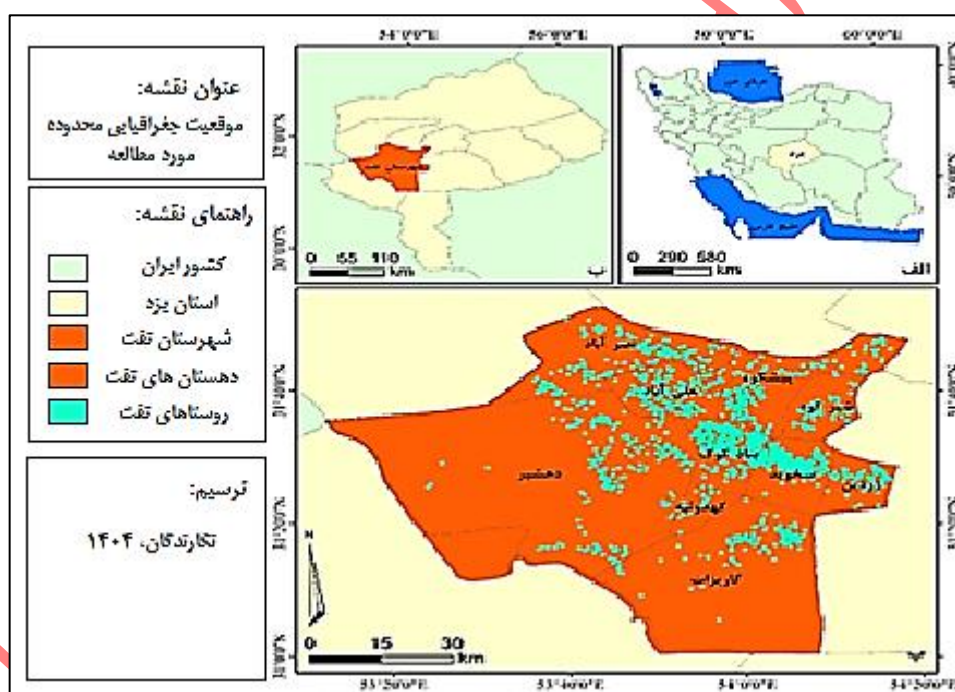
محدوده مورد مطالعه

مطالعه حاضر در محدوده دهستان‌ها و روستاهای شهرستان تفت از استان یزد صورت گرفته است. این شهرستان در گستره‌ای میان عرض‌های جغرافیایی ۳۱ درجه و ۱۰ دقیقه تا ۳۱ درجه و ۴۰ دقیقه شمالی و طول‌های جغرافیایی ۵۳ درجه و ۱۰ دقیقه تا ۵۴ درجه و ۲۰ دقیقه شرقی واقع شده است. شهرستان تفت با مرکزیت شهری به همین نام، در فاصله‌ای حدود ۱۰ کیلومتر از شهر یزد، مرکز استان، قرار دارد و مساحت آن بالغ بر ۵۸۴۶ کیلومتر مربع برآورد شده است. این منطقه در دامنه‌های کوهستانی شیرکوه جای گرفته و از نظر توپوگرافی، در بازه ارتفاعی بین ۱۲۰۰ تا ۴۰۷۵ متر از سطح دریا قرار دارد که بلندترین نقطه استان یزد را نیز شامل می‌شود (Governor General's Office of Yazd, 2023). جای‌گیری تفت در حاشیه شیرکوه موجب شده تا از نظر اقلیم، نسبت

1. Open Coding
2. Axial Coding
3. Selective Coding

ارائه الگوی توسعه روستایی مبتنی بر ایجاد خوشه‌های گردشگری ... / کج سلطانیپور و همکاران

به سایر مناطق استان از میزان بارش مناسب‌تری برخوردار باشد و شرایط آب‌وهوایی معتدلی را تجربه کند. همچنین، برخورداری این شهرستان از هوای خنک، ارتفاع مناسب و واقع شدن میان کویرهای مروست و ابرکوه، باعث شده تا تفت به یکی از مناطق بیابانی مهم استان یزد تبدیل شود. میانگین بارش سالانه در این شهرستان حدود ۱۴۱ میلی‌متر است. بر پایه تقسیمات جدید کشوری، شهرستان تفت شامل سه بخش، سه شهر و ۱۰ دهستان است. در این شهرستان حدود ۱۴۴۴ روستا و آبادی وجود دارد که از این میان، ۳۳۶ روستا دارای جمعیت ساکن و ۱۱۰۸ مورد خالی از سکنه هستند. وسعت این شهرستان بیش از ۶۰۰۰ کیلومتر مربع است و جمعیتی بالغ بر ۴۵۳۵۷ نفر را در خود جای داده است. ساختار اقتصادی منطقه مبتنی بر کشاورزی و باغداری است و بسیاری از ساکنان به این فعالیت‌ها اشتغال دارند (Governor General's Office of Yazd, 2023). در این میان، اختلاف قابل توجه دمای شهرستان تفت با شهرهای کویری استان، که گاهی تا بیش از ۱۵ درجه نیز می‌رسد، موجب شده تا این شهرستان در ایام تعطیلات به ویژه در فصل بهار و تابستان، مقصد نخست گردشگران و ساکنان مرکز استان یزد باشد. چنین اقبالی از سوی مردم، بستری مناسب برای شکل‌گیری بازار گردشگری محلی، احیای فعالیت‌های سنتی، تقویت مشاغل خرد و ایجاد زنجیره ارزش در قالب خوشه‌های گردشگری خلاق فراهم می‌آورد (Islamic Republic News Agency, 2023). (فارس، ۱۴۰۱).

شکل ۲. موقعیت جغرافیایی روستاهای شهرستان تفت در تقسیمات کشوری

منبع: ترسیم نگارندگان، ۱۴۰۴

یافته‌ها

ویژگیهای جمعیت شناختی پژوهش

همانطور که در بالا اشاره گردید جامعه آماری برای تدوین الگوی توسعه روستایی مبتنی بر ایجاد خوشه‌های گردشگری خلاق در روستاهای منتخب شهرستان تفت و ارائه راهبردها ارائه شده، شامل ۲۴ نفر از نخبگان شامل مدیران و کارشناسان گردشگری، دهیاران و اعضای شوراهای روستایی، مدیران اقامتگاه‌های بوم‌گردی، راهنمایان محلی و اعضای هیئت علمی دانشگاه که در خصوص موضوع مورد مطالعه که از دانش ضمنی برخوردار هستند. تحلیل توزیع فراوانی و سطوح تحصیلی پنل نخبگان (N=24) مبین گزینش هدفمند جامعه‌ای است که ۱۰۰ درصد اعضای آن دارای تحصیلات تکمیلی و همچنین ۶۶/۷ درصد آنها مرد (۱۶ نفر) و ۳۳/۳ درصد آنها زن (۸ نفر) که ۷۵ درصد متاهل (۱۸ نفر) و ۲۵ درصد مجرد (۶ نفر) هستند؛ که به طوری که ۳۳/۴ درصد از مطلعان کلیدی

(شامل تمامی اعضای هیئت علمی و بخشی از مدیران اجرایی) دارای مدرک دکتری تخصصی و ۶۶/۶ درصد دیگر دارای مدرک کارشناسی ارشد می‌باشند. این ساختار نخبگی از منظر روش‌شناسی تحقیق، توازن راهبردی میان «دانش نظری» و «تجربه عملیاتی» ایجاد کرده است؛ بدین معنا که غلبه مقطع دکتری در بخش آکادمیک، روایی علمی الگو را تضمین نموده و حضور اکثریت نخبگان اجرایی (نظیر دهیاران و مدیران بوم‌گردی با فراوانی ۲۵ و ۲۰/۸ درصد) در مقطع کارشناسی ارشد، شکاف میان نظریه و عمل را پر کرده است. این ترکیب تخصصی نشان‌دهنده آن است که راهبردهای استخراج‌شده برای ایجاد خوشه‌های گردشگری خلاق در شهرستان تفت، بر پایه «تفکر سیستماتیک» و «دانش تخصصی» استوار بوده و از اعتبار بالایی برای پیاده‌سازی در بافت‌های روستایی برخوردار است (جدول ۵).

جدول ۵. توزیع فراوانی و درصدی نخبگان پژوهش

دسته‌بندی نخبگان	دکتری تخصصی (Ph.D)	درصد از کل	کارشناسی ارشد	درصد از کل	جمع کل (نفر)	درصد نهایی	تخصص محوری و سابقه
اعضای هیئت علمی دانشگاه	۴	۱۶.۷٪	۰	۰٪	۴	۱۶.۷٪	توسعه گردشگری خلاق روستایی (۱۷ سال سابقه)
مدیران و کارشناسان دولتی	۲	۸.۳٪	۳	۱۲.۵٪	۵	۲۰.۸٪	توسعه گردشگری روستایی (۱۳ سال سابقه)
دهیاران و اعضای شورا	۱	۴.۲٪	۵	۲۰.۸٪	۶	۲۵.۰٪	توسعه گردشگری روستایی (۱۱ سال سابقه)
مدیران بوم‌گردی	۱	۴.۲٪	۴	۱۶.۷٪	۵	۲۰.۸٪	تحلیل زنجیره ارزش، اشتغال‌زایی خلاق، سرمایه‌گذاری و بازاریابی گردشگری (۱۲ سال سابقه)
راهنمایان و کنشگران بومی	۰	۰٪	۴	۱۶.۷٪	۴	۱۶.۷٪	شناسایی دانش ضمنی، میراث ناملموس، آیین‌ها و پتانسیل‌های خلاق محلی (۱۰ سال سابقه)
جمع کل	۸	۳۳.۴٪	۱۶	۶۶.۶٪	۲۴	۱۰۰٪	-

آمار استنباطی

تحلیل داده‌ها در این پژوهش، طی سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی انجام گرفت. کدگذاری، رویکردی نظام‌مند است که توسط اشتراوس و کوربین با هدف کشف مفاهیم، مقوله‌ها و مؤلفه‌های نهفته در داده‌ها مطرح شده و پژوهشگران را به عنوان بازیگرانی فعال در فرایند کاوش، مداخله و مفهوم‌سازی داده‌ها درگیر می‌کند. در این چارچوب، داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها به صورت مکرر مورد بررسی قرار گرفت و از طریق تحلیل مقایسه‌ای مستمر، مفاهیم اولیه استخراج، پالایش و در سطوح انتزاعی بالاتر سازماندهی شدند. در ادامه، به منظور شفاف‌سازی فرایند تحلیل، یافته‌های پژوهش به صورت خلاصه و مرحله‌بندی شده ارائه می‌شود.

الف) کدگذاری باز

در مرحله کدگذاری باز، داده‌های حاصل از سه مصاحبه منتخب به دقت تحلیل و شکسته شدند تا مفاهیم اصلی و روابط میان آن‌ها شناسایی گردد. در مصاحبه T7P1، پژوهشگر مشاهده کرد که «ورود افراد مختلف با فرهنگ‌های متفاوت» باعث ایجاد دید بازتر

ارائه الگوی توسعه روستایی مبتنی بر ایجاد خوشه‌های گردشگری ... / کمال سلطانیپور و همکاران

نسبت به مسائل و تقویت همکاری میان مردم محلی و گردشگران برای جذب توریست می‌شود و در نهایت به سودمندی جامع منطقه منجر می‌گردد. این شواهد به کدهای مفهومی مانند توسعه فرهنگی، دید بازتر به مسائل، همکاری برای جذب گردشگر و سودمندی منطقه تبدیل شدند و تحت مقوله محوری پیامدهای فرهنگی و اجتماعی و شبکه‌سازی و هم‌افزایی قرار گرفتند. در مصاحبه T13P3، به دلیل جوان بودن صنعت گردشگری، کمبود نیروی انسانی متخصص و محدودیت مراکز آموزشی مشخص شد که ضعف زیرساخت‌های آموزشی و نیاز به سرمایه انسانی متخصص را برجسته می‌کند؛ این کدها به عنوان سرمایه انسانی و شرایط مداخله‌گر (ضعف آموزشی) دسته‌بندی شدند. در نهایت، در مصاحبه T39P11 شواهد نشان دادند که برگزاری نمایشگاه‌ها و جشن‌های محلی و فعالیت‌های تبلیغاتی می‌تواند آداب و رسوم منطقه را معرفی کرده و تمام پتانسیل‌های گردشگری روستاها را به عموم مردم شناساند. کدهای استخراج‌شده شامل تبلیغات، شناسایی و معرفی آداب و رسوم، برگزاری جشن‌های محلی و استفاده از رویدادهای محلی بوده و تحت مقوله راهبردهای بازاریابی و برندسازی و حفظ میراث و هویت بومی قرار گرفتند. به این ترتیب، فرآیند کدگذاری باز با تفکیک و شناسایی مفاهیم و ایجاد ارتباط میان آن‌ها، بستری برای تحلیل عمیق داده‌ها و شکل‌گیری مقوله‌های محوری فراهم کرد. طی فرآیند کدگذاری باز در پژوهش حاضر، در مجموع حدود ۲۲۰ کد باز، بدون در نظر گرفتن هم‌پوشانی‌های مفهومی، از داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها استخراج شد. در گام بعد، با مقایسه مستمر و ادغام کدهای مشابه و هم‌معنا، بخشی از کدها دارای هم‌پوشانی مفهومی تشخیص داده شدند که در نتیجه، حدود ۳۱ مقوله و کدهای مفهومی مشترک بر اساس اشتراکات معنایی و ارتباط محتوایی شکل گرفت. این مقوله‌ها در مرحله کدگذاری محوری، همان‌گونه که در جداول تحلیل ارائه شده است، در قالب الگوی پارادایمی نظریه داده‌بنیاد سازماندهی شدند و شامل شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، پدیده‌های محوری، راهبردها و پیامدها هستند (جدول ۵).

جدول ۵. شواهد گفتاری با کارشناسان (۳ مصاحبه منتخب)

ردیف	کد مصاحبه	شواهد گفتاری	کدهای مفهومی استخراج شده
۱	T7P1	«... ورود افراد مختلف با فرهنگ‌های متفاوت... دید بازتری به مسائل خواهند داشت و برای جذب توریست همکاری بیشتری بین آن‌ها صورت گیرد؛ چرا که وجود توریست برای کل منطقه مفید می‌باشد»	توسعه فرهنگی، دید بازتر به مسائل، همکاری برای جذب توریست، سودمندی جامع منطقه.
۲	T13P3	«... به علت جوان بودن این صنعت، نیروی انسانی متخصص مورد نیاز کم است و حتی مراکز آموزشی برای تربیت نیروی انسانی مورد نیاز هم وجود نداشته و یا بسیار محدود است»	کمبود نیروی انسانی متخصص، کمبود مراکز آموزشی، ضعف در زیرساخت آموزشی.
۳	T39P11	«... عواملی که به عنوان تبلیغات و شناساندن آداب و رسوم منطقه مفید باشد، برگزاری نمایشگاه‌ها و جشن‌های محلی است... که موجب شناساندن تمام پتانسیل روستاها به عموم مردم است».	تبلیغات، شناسایی و معرفی آداب و رسوم، برگزاری جشن‌های محلی، استفاده از رویدادهای محلی.

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴

ب) کدگذاری محوری

کدگذاری محوری، مرحله‌ای حیاتی در روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد است که بر درک روابط میان مقوله‌های تولیدشده در مرحله کدگذاری باز تمرکز دارد و آن‌ها را در چارچوب الگوی پارادایمی سازماندهی می‌کند. این فرآیند، پیوند دادن مقوله‌های فرعی به مقوله‌های اصلی و مرکزی در سطح ویژگی‌ها و ابعاد است و به این دلیل محوری نامیده می‌شود که کدگذاری حول محور یک مقوله خاص تحقق می‌یابد. در این مرحله، پژوهشگر یک مقوله از مرحله کدگذاری باز را به عنوان پدیده محوری^۱ در کانون تحلیل قرار داده و سپس، مقوله‌های دیگر را به آن ربط می‌دهد. مقوله‌های دیگر عبارت‌اند از: شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردها

و پیامدها. این فرآیند شامل ترسیم یک نمودار است که روابط میان این عناصر شش گانه را نمایان می‌کند. بر این اساس، طی فرآیند کدگذاری محوری، مقایسه نظری مداوم و هم‌زمان میان مقوله‌ها انجام گرفت تا روابط میان مقوله‌های فرعی و اصلی توسعه داده شود؛ به این ترتیب، مقوله‌های به دست آمده از فرآیند کدگذاری باز در شش دسته شامل: عوامل علی، مقوله محوری، عوامل زمینه‌ای^۲، عوامل مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها شکل گرفت.

۱. شرایط علی

شرایط علی رویدادهایی را در بر می‌گیرد که به وقوع یا توسعه پدیده محوری می‌انجامد و در صورت حذف آن، پدیده اصلی ضرورتاً ایجاد نمی‌شود. در پژوهش حاضر، شرایط علی به عواملی اطلاق می‌شود که پیش‌نیاز و محرک اصلی توسعه روستایی از طریق خوشه‌های گردشگری خلاق محسوب می‌شوند و زمینه شکل‌گیری پدیده محوری را فراهم می‌کنند. این شرایط در شش محور اصلی قابل دسته‌بندی هستند: نخست، دارایی‌های محوری شامل پتانسیل‌های منحصربه‌فرد خلاقانه مانند میراث ناملموس، صنایع دستی با قابلیت بازار، استعدادهای هنری و جاذبه‌های طبیعی است که بدون وجود آن‌ها خوشه شکل نمی‌گیرد. دوم، آمادگی کالبدی شامل تأمین زیرساخت‌های حیاتی و دسترسی مناسب مانند جاده‌ها، خدمات رفاهی و زیرساخت‌های ارتباطی است که بستر فیزیکی فعالیت‌های گردشگری را فراهم می‌کند. سوم، سرمایه انسانی با مهارت‌ها و تمایل به نوآوری و پذیرش گردشگر، نقش اصلی در اجرای فعالیت‌های خلاقانه را ایفا می‌کند. چهارم، تقاضای بازار شامل شناسایی نیازها و علایق گردشگران و ظرفیت فروش محصولات خوشه است که توجه اقتصادی فعالیت‌ها را تضمین می‌کند. پنجم، اعتماد و مشارکت میان کنشگران محلی و پذیرش فرهنگی جامعه میزبان، شرط لازم برای همکاری و شبکه‌سازی موفق است و ششم، ساختار حمایتی شامل تسهیلات مالی، آموزش تخصصی و حضور تسهیل‌گران و نهادهای پشتیبان است که استمرار و توسعه خوشه را تضمین می‌کند. مجموع این شرایط، زمینه را برای شکل‌گیری و پایداری خوشه‌های گردشگری خلاق در روستاها فراهم می‌آورد و مسیر توسعه روستایی را هدایت می‌کند (جدول ۶).

جدول ۶. مفاهیم و مقوله‌های مرتبط با شرایط علی

مقوله	مفهوم محوری	کدهای مفهومی	نقش در الگوی پارادایمی
دارایی‌های محوری	وجود پتانسیل‌های منحصربه‌فرد خلاقانه	میراث ناملموس قوی، صنایع دستی خلاق با قابلیت بازار، قابلیت‌های هنری و اجرایی بومیان، جاذبه‌های طبیعی متمایز	مواد اولیه و محتوای اصلی خوشه: بدون این محتوا، خوشه شکل نمی‌گیرد
آمادگی کالبدی	تأمین زیرساخت‌های حیاتی و دسترسی	کیفیت جاده‌های اصلی و فرعی، زیرساخت‌های ارتباطی قوی (اینترنت پرسرعت)، خدمات رفاهی پایه (آب، برق، بهداشت)	بستر فیزیکی ضروری برای ورود گردشگر و فعالیت‌های اقتصادی خوشه
سرمایه انسانی	آموزش‌پذیری و تمایل به کارآفرینی	مهارت‌های اولیه و آمادگی پذیرش گردشگر، تمایل به نوآوری در محصولات، نقش فعال زنان و جوانان در فرآیند تولید	نیروی محرکه و عامل اصلی ایجاد و مدیریت فعالیت‌های خلاقانه
تقاضای بازار	وجود بازار هدف و مشتریان خلاق	شناسایی تقاضای گردشگران برای تجربه خلاقانه، وجود ظرفیت فروش محصولات خوشه، امکان بازاریابی دیجیتال و ترویج	توجیه اقتصادی و کشش بیرونی برای تضمین سودآوری و بقای خوشه

مقوله	مفهوم محوری	کدهای مفهومی	نقش در الگوی پارادایمی
اعتماد و مشارکت	انسجام اجتماعی و همکاری درونی	اعتماد بین کنشگران محلی (تولیدکننده، اقامتگاه)، پذیرش فرهنگی جامعه میزبان، تمایل به همکاری مشترک برای توسعه	شرط لازم برای شکل‌گیری خوشه (شبکه‌سازی و هم‌افزایی)
ساختار حمایتی	وجود تسهیل‌گران و نهادهای پشتیبان	تخصیص تسهیلات مالی کم‌بهره، آموزش و منتورینگ تخصصی، وجود تسهیل‌گران برای ارتباط بخش خصوصی و دولتی، حمایت نهادهای محلی	بستر حمایتی برای استمرار و رشد خوشه

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴

۲. پدیده‌های محوری

پدیده‌های محوری در الگوی توسعه روستایی مبتنی بر خوشه‌های گردشگری خلاق، مفاهیم مرکزی و کلیدی هستند که تمامی اجزای مدل حول آن‌ها شکل می‌گیرد و هدف نهایی پژوهش را تبیین می‌کنند. این پدیده‌ها شامل شش محور اصلی هستند: نخست، شبکه‌سازی و هم‌افزایی محلی که بر ایجاد ارتباط پایدار و مدیریت مشترک منابع میان کنشگران محلی تمرکز دارد و هسته عملکرد خوشه را تشکیل می‌دهد؛ دوم، اقتصاد و نوآوری خلاق که تولید محصولات و خدمات بومی با ارزش افزوده و قابلیت بازاریابی را تسهیل می‌کند و موتور اقتصادی خوشه را فعال می‌سازد؛ سوم، توسعه ظرفیت انسانی که توانمندسازی جامعه میزبان، ارتقای مهارت‌ها و ایجاد فرصت‌های شغلی به‌ویژه برای زنان و جوانان را تضمین می‌کند؛ چهارم، حکمرانی مشارکتی محلی که از طریق ایجاد ساختارهای نهادی منعطف و حمایت از تصمیم‌گیری‌های محلی، ثبات مدیریتی خوشه را تأمین می‌کند؛ پنجم، حفظ میراث و هویت بومی که با احیا و ترویج فرهنگ و سنت‌های محلی، پایداری فرهنگی و تمایز خوشه را تضمین می‌کند؛ و ششم، ارتقاء کیفیت تجربه گردشگر که از طریق ارائه تجربیات تعاملی و معنادار، جذب و نگهداشت گردشگران را ممکن می‌سازد. این شش محور به‌صورت همزمان و مکمل یکدیگر، پدیده محوری «تدوین و تحقق الگوی توسعه روستایی مبتنی بر خوشه‌های گردشگری خلاق روستاهای منتخب شهرستان تفت» را شکل می‌دهند و مسیر توسعه پایدار، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی روستاها را روشن می‌کنند (جدول ۷).

جدول ۷. مفاهیم و مقوله‌های مرتبط با پدیده‌های محوری

مقوله	کدهای مفهومی	نقش در الگوی پارادایمی (پدیده‌های محوری)
شبکه‌سازی و هم‌افزایی محلی	تأسیس تعاونی‌های محلی، جلسات مشترک هنرمندان و اقامتگاه‌ها، تشریک مساعی برای رویدادها، تقسیم دانش و اطلاعات، مدیریت مشترک منابع	مکانیسم داخلی خوشه: هسته تشکیلاتی و عامل اصلی توسعه خوشه
اقتصاد و نوآوری خلاق	توسعه محصولات بومی با ارزش افزوده، استفاده از پلتفرم‌های فروش آنلاین، ایجاد کارگاه‌های هنری جدید، نوآوری در بسته‌بندی محصولات محلی، استفاده از فناوری در خدمات	موتور اقتصادی: عامل تبدیل پتانسیل‌های بومی به ارزش اقتصادی و اشتغال
توسعه ظرفیت انسانی	آموزش مهارت‌های میزبانی حرفه‌ای، آموزش زبان خارجی، کارگاه‌های توانمندسازی زنان، دوره‌های کارآفرینی در گردشگری، جذب جوانان تحصیل‌کرده محلی	سرمایه اولیه: عامل توانمندسازی جامعه و تضمین استمرار فعالیت‌های خلاق

حکمرانی مشارکتی محلی	تشکیل کارگروه تخصصی با حضور ذینفعان، شفاف‌سازی اختیارات دهیاری، تدوین قوانین داخلی خوشه، حمایت شورا از طرح‌های خلاقانه، تسهیل مجوزها	ساختار نهادی: تأمین حمایت و ثبات مدیریتی برای عملکرد خوشه
حفظ میراث و هویت بومی	احیای بازی‌های سنتی، مستندسازی روایت‌های محلی، مرمت بناهای تاریخی کوچک، ترویج پوشش محلی، برگزاری جشنواره‌های آیینی	توجیه فرهنگی: تضمین پایداری فرهنگی و عامل متمایز کننده خوشه
ارتقاء کیفیت تجربه گردشگر	ارائه تجربیات تعاملی (مثل پخت غذا)، برگزاری تورهای تخصصی روایت‌محور، نظرسنجی از رضایت گردشگران، خدمات بوم‌گردی با کیفیت بالا	ارتباط با محیط بیرونی عامل جذب تقاضا و تضمین حیات مالی خوشه

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴

۳. شرایط زمینه‌ای

در این پژوهش، شرایط زمینه‌ای به عواملی اشاره دارند که بستر و پیش‌فرض‌های لازم برای توسعه خوشه‌های گردشگری خلاق در روستاها را فراهم می‌کنند. این شرایط شامل ویژگی‌های کالبدی و جغرافیایی مانند موقعیت مکانی، اقلیم، مالکیت زمین و محدودیت‌های فیزیکی، ویژگی‌های جمعیتی و اجتماعی شامل ساختار سنی، سطح تحصیلات، نرخ مهاجرت و همبستگی اجتماعی، و ساختار اقتصادی و معیشتی مانند سهم کشاورزی، درآمد خانوار و وابستگی اقتصادی به شهرها است. علاوه بر این، بستر فرهنگی و هویتی با حفظ میراث ناملموس، حس تعلق و غرور بومی، اعتقادات و سنت‌ها و اهمیت روایت‌های محلی، تجربه و تاریخچه گردشگری شامل سابقه اقامتگاه‌ها و طرح‌های توسعه پیشین، و همچنین سیاست‌ها و چارچوب‌های نهادی مانند قوانین، تسهیلات مالی و حمایتی و وجود نهادهای پشتیبان، نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری و پایداری خوشه‌ها دارند. این شرایط زمینه‌ای نه تنها فرصت‌ها و محدودیت‌ها را مشخص می‌کنند، بلکه توانایی جامعه محلی برای جذب تغییر، بهره‌برداری از منابع و مشارکت مؤثر در توسعه پایدار گردشگری خلاق روستاهای منتخب شهرستان تفت را تعیین می‌نمایند (جدول ۸).

جدول ۸. مفاهیم و مقوله‌های مرتبط با شرایط زمینه‌ای

مقوله	کدهای مفهومی	نقش در الگوی پارادایمی (شرط زمینه‌ای)
ویژگی‌های کالبدی و جغرافیایی	موقعیت مکانی روستا (فاصله از شهر)، اقلیم کوهستانی و نیمه‌خشک، مالکیت زمین و اراضی (خصوصی/وقفی)، محدودیت‌های فیزیکی برای گسترش زیرساخت‌ها	تحدیدکننده فرصت‌ها و چالش‌ها؛ این شرایط بستر فیزیکی و توان اکولوژیکی منطقه را مشخص می‌کند
ویژگی‌های جمعیتی و اجتماعی	ساختار سنی جمعیت (بالا بودن سن در روستا)، سطح تحصیلات عمومی، نرخ مهاجرت جوانان، وجود خرده‌فرهنگ‌ها و اقوام مختلف، سطح همبستگی اجتماعی و اعتماد عمومی	بستر اجتماعی و منبع نیروی انسانی؛ این شرایط توانایی جامعه برای جذب و مدیریت تغییرات را تعیین می‌کند
ساختار اقتصادی و معیشتی	سهم کشاورزی و دامداری سنتی در معیشت، وجود یا فقدان مشاغل غیررسمی، سطح درآمد خانوار، وابستگی اقتصادی به شهرهای بزرگ، ساختار مالکیت صنایع دستی	بستر اقتصادی اولیه؛ این شرایط نشان می‌دهد جامعه چقدر به درآمدزایی از طریق گردشگری خلاق وابسته یا مقاوم است
بستر فرهنگی و هویتی	سطح حفظ میراث ناملموس (لهجه، پوشش، مراسم)، حس تعلق و غرور بومی، اعتقادات و سنت‌های مذهبی مؤثر بر گردشگری (مثل محرم)، اهمیت داستان‌سرایی و روایت‌های محلی	بستر هویتی و منبع خلاقیت؛ این شرایط مواد خام فرهنگی برای تولید محصولات خلاقانه را تشکیل می‌دهد

مقوله	کدهای مفهومی	نقش در الگوی پارادایمی (شرط زمینه‌ای)
تاریخچه و سابقه گردشگری	سابقه فعالیت اقامتگاه‌های بوم‌گردی، تجربه قبلی شکست/موفقیت در طرح‌های توسعه، میزان شناخت عمومی (برندینگ منطقه‌ای) از تفت در سطح ملی، وجود زیرساخت‌های تاریخی و مذهبی	تجربه گذشته و ظرفیت پذیرش؛ این شرایط بر روی انتظارات و تمایل کنشگران برای ورود به خوشه‌های جدید تأثیر می‌گذارد
سیاست‌ها و چارچوب‌های نهادی	قوانین و مقررات محلی و ملی مرتبط با گردشگری و صنایع دستی، تسهیلات مالی و آموزشی، حمایت شوراها و نهادهای دولتی، وجود نهادهای پشتیبان	تعیین‌کننده محدودیت‌ها و فرصت‌های قانونی و نهادی برای شکل‌گیری و استمرار خوشه‌ها

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴

۴. شرایط مداخله‌گر

در پژوهش حاضر، شرایط مداخله‌گر شامل مجموعه عواملی است که به‌عنوان تسهیل‌کننده یا محدودکننده فرآیند توسعه خوشه‌های گردشگری خلاق در روستاهای شهرستان تفت عمل می‌کنند. سیاست‌ها و قوانین بالادستی با نبود چارچوب حمایتی مشخص، بوروکراسی طولانی و تغییرات ناگهانی قانونی، محدودکننده بوروکراتیک محسوب می‌شوند و می‌توانند شکل‌گیری خوشه را دشوار سازند. شرایط اقتصادی کلان از جمله نوسانات نرخ ارز، تورم بالا و محدودیت دسترسی به تسهیلات مالی، توان مالی کنشگران را تعیین کرده و تأثیر مستقیم بر توجیه اقتصادی توسعه گردشگری دارد. محیط فناوری و ارتباطات با ضعف پوشش اینترنت، هزینه بالای تجهیزات دیجیتال و کمبود آموزش تخصصی، نقش تسهیل‌کننده یا محدودکننده فناورانه دارد و امکان شبکه‌سازی و فروش محصولات خلاق را شکل می‌دهد. محیط بیرونی و رقبا، از طریق رقابت با سایر روستاها و ضعف در برندینگ منطقه‌ای، محدودکننده بازار و تصویر بیرونی محسوب می‌شوند و بر جذب گردشگر اثرگذارند. نقش نخبگان و جامعه دانشگاهی، با فراهم‌سازی دانش و مشاوره تخصصی، تسهیل‌کننده دسترسی به منابع علمی و ارتقای عملکرد خوشه است. سیاست‌های مالی و حمایتی محلی، شامل بودجه محدود، فقدان تسهیلات مالی و مشوق‌ها، توان مالی کنشگران و انگیزه سرمایه‌گذاری را تحت تأثیر قرار می‌دهند و نقش تسهیل‌کننده یا محدودکننده محلی دارند. در نهایت، شبکه‌های ارتباطی و همکاری بین‌بخشی، با وجود ضعف هماهنگی و کمبود جلسات منظم، نقش تسهیل‌کننده یا محدودکننده شبکه‌ای ایفا می‌کنند و میزان همکاری بین کنشگران و پایداری خوشه را تعیین می‌کنند. مجموع این شرایط مداخله‌گر چارچوبی برای فهم محدودیت‌ها و فرصت‌های توسعه خوشه‌های گردشگری خلاق فراهم می‌آورد و جهت‌دهنده تصمیم‌گیری‌های مدیریتی و سیاست‌گذاری است (جدول ۹).

جدول ۹. مفاهیم و مقوله‌های مرتبط با شرایط مداخله‌گر

مقوله	کدهای مفهومی	نقش در الگوی پارادایمی (شرایط مداخله‌گر)
سیاست‌ها و قوانین بالادستی	عدم وجود قانون حمایتی خاص برای خوشه‌های خلاق روستایی، بوروکراسی طولانی اداری برای صدور مجوز، تغییرات ناگهانی در قوانین میراث فرهنگی، نبود سازوکار رسمی برای مشارکت دهیاری‌ها در طرح‌های کلان	محدودکننده بوروکراتیک: میزان انعطاف یا سختی چارچوب قانونی که راهبردها در آن اجرا می‌شوند و تأثیر مستقیم بر امکان شکل‌گیری خوشه دارد.
شرایط اقتصادی کلان	نوسانات نرخ ارز و تأثیر آن بر قیمت نهاده‌ها، نرخ تورم بالا (کاهش قدرت خرید گردشگران)، دسترسی محدود و دشوار به تسهیلات بانکی کلان یا خرد، ریسک‌های سرمایه‌گذاری ناشی از عدم ثبات اقتصادی	تسهیل‌کننده/محدودکننده مالی: تعیین توان مالی کنشگران و توجیه اقتصادی برای پیاده‌سازی راهبردهای توسعه گردشگری خلاق.

مقوله	کدهای مفهومی	نقش در الگوی پارادایمی (شرایط مداخله گر)
محیط فناوری و ارتباطات	ضعف در پوشش سراسری و سرعت اینترنت (مخصوصاً در نقاط دورتر)، هزینه بالای تجهیزات بازاریابی دیجیتال، عدم دسترسی بومیان به آموزش‌های تخصصی فناوری، نبود پلتفرم‌های تخصصی برای فروش محصولات خلاق محلی	تسهیل کننده/محدودکننده فناوریانه: میزان دسترسی به ابزارهای مدرن برای بازاریابی و ارتباطات، که امکان توسعه شبکه و فروش محصولات خوشه را تعیین می‌کند.
محیط بیرونی و رقبا	افزایش رقابت از سوی روستاهای دیگر یا مقاصد گردشگری مشابه، تبلیغات منفی رسانه‌ها درباره منطقه، عدم حمایت کافی از برندینگ منطقه‌ای در رسانه‌های ملی	محدودکننده بازار و تصویر بیرونی: تأثیرگذاری بر جذب گردشگر و میزان پذیرش عمومی راهبردهای خوشه‌ای.
نقش نخبگان و جامعه دانشگاهی	عدم ارتباط فعال دانشگاه‌های منطقه با خوشه‌های روستایی، عدم حضور متخصصان توسعه روستایی به‌عنوان منتور، فاصله بین تحقیقات علمی و نیازهای عملی خوشه	تسهیل کننده دانش و تخصص: تعیین میزان دسترسی کنشگران به منابع علمی، آموزش‌های نوین و مشاوره‌های تخصصی برای بهبود عملکرد خوشه.
سیاست‌های مالی و حمایتی محلی	تخصیص بودجه محدود توسط شوراها و دهیارها، فقدان تسهیلات مالی خرد برای توسعه پروژه‌های خلاق، نبود مشوق‌های مالی برای سرمایه‌گذاران محلی	تسهیل کننده/محدودکننده محلی: تأثیر مستقیم بر توان مالی کنشگران و انگیزه برای سرمایه‌گذاری در خوشه‌های گردشگری خلاق.
شبکه‌های ارتباطی و همکاری بین‌بخشی	نبود هماهنگی بین دستگاه‌های دولتی، بخش خصوصی و جامعه محلی، فقدان جلسات هماهنگی منظم، ضعف در ایجاد شبکه‌های هم‌افزا	تسهیل کننده/محدودکننده شبکه‌ای: تعیین میزان همکاری بین کنشگران و اثرگذاری بر شکل‌گیری و توسعه پایدار خوشه.

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴

۵. راهبردها

در پژوهش حاضر، راهبردها مجموعه اقداماتی هستند که بر اساس شرایط زمینه‌ای و شرایط مداخله‌گر طراحی شده و به‌عنوان مسیر تحقق پدیده محوری توسعه روستایی مبتنی بر خوشه‌های گردشگری خلاق عمل می‌کنند. راهبردهای مدیریتی و نهادی با ایجاد ساختارهای رسمی، تدوین اساسنامه و ایجاد صندوق مالی خرد، انسجام داخلی خوشه را تقویت کرده و امکان مدیریت تعارض‌ها و هماهنگی بین اعضا را فراهم می‌کنند. راهبردهای آموزشی و توانمندسازی با ارتقای مهارت‌ها و دانش جامعه محلی، ظرفیت انسانی برای نوآوری و ارائه خدمات خلاقانه را افزایش می‌دهند و نقش محرک توسعه پایدار را ایفا می‌کنند. راهبردهای بازاریابی و برندسازی، با ایجاد برند واحد، تولید محتوای روایت‌محور و حضور در نمایشگاه‌ها، تقاضای گردشگران را جذب و جایگاه خوشه را تثبیت می‌کنند. راهبردهای توسعه محصول و نوآوری با ارائه بسته‌های تجربی مشارکتی، فضاهای کار مشترک و تلفیق فناوری با محصولات بومی، مزیت رقابتی خوشه را حفظ کرده و پاسخگوی نیازهای متغیر بازار هستند. راهبردهای مالی و حمایتی با جذب سرمایه‌گذاری، تأمین وام‌های کم‌بهره و ارتباط با نهادهای دولتی، منابع مالی لازم برای اجرای برنامه‌ها را فراهم می‌کنند و ریسک‌های اقتصادی را کاهش می‌دهند. در نهایت، راهبردهای حفاظت و پایداری با تمرکز بر حفاظت فرهنگی، زیست‌محیطی و اجتماعی، تضمین‌کننده تداوم فعالیت خوشه و حفظ منابع برای نسل‌های آینده هستند. مجموع این راهبردها، چارچوب عملیاتی توسعه خوشه‌های گردشگری خلاق را شکل می‌دهد و مسیر تحقق پدیده محوری را با در نظر گرفتن شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر هموار می‌سازد (جدول ۱۰).

جدول ۱۰. مفاهیم و مقوله‌های مرتبط با راهبردها

مقوله اصلی	کدهای مفهومی	نقش در الگوی پارادایمی (راهبرد)
------------	--------------	---------------------------------

مدیریت داخلی: اقدامات ساختاری برای سازماندهی، ثبات و حل تعارضات درونی خوشه.	تأسیس رسمی و ثبت خوشه‌های خلاق، تدوین اساسنامه داخلی با مشارکت اعضا، ایجاد صندوق مالی خرد ویژه خوشه، تعریف مشوق‌های مالیاتی محلی برای اعضا، تخصیص یک نهاد تسهیل‌گر ثابت	راهبردهای مدیریتی و نهادی
توسعه انسانی: ارتقاء سطح مهارت و دانش برای نوآوری و افزایش کیفیت خدمات.	اجرای دوره‌های تخصصی (خلاقیت، بازاریابی دیجیتال، هتلداری)، کارگاه‌های انتقال دانش بومی به نسل جوان، ترغیب بومیان به مهاجرت معکوس با ارائه امتیازات، ارائه مشاوره حقوقی به کارآفرینان	راهبردهای آموزشی و توانمندسازی
ارتباط با بازار: اقدامات ضروری برای جذب گردشگر، افزایش تقاضا و رقابت‌پذیری در سطح کلان.	ایجاد برند واحد برای محصولات و خدمات خوشه، تولید محتوای ویدئویی روایت‌محور، حضور در نمایشگاه‌های داخلی و بین‌المللی، طراحی مسیرهای گردشگری موضوعی	راهبردهای بازاریابی و برندسازی
بهبود مستمر: حفظ مزیت رقابتی، پاسخ به نیازهای جدید بازار و افزایش ارزش افزوده.	توسعه بسته‌های تجربی مشارکتی، ایجاد فضاهای کار مشترک برای هنرمندان، تلفیق فناوری (VR/AR) با روایت‌های بومی، تمرکز بر تولیدات زیست‌محیطی و سبز	راهبردهای توسعه محصول و نوآوری
تأمین منابع: غلبه بر موانع مالی و اقتصادی و تضمین حیات پروژه.	جذب سرمایه‌گذار خطرپذیر، درخواست وام‌های کم‌بهره با تضمین گروهی، ایجاد ارتباط مستقیم با نهادهای دولتی برای تأمین بودجه	راهبردهای مالی و حمایتی
تضمین آینده: حفظ منابع فرهنگی، زیست‌محیطی و اجتماعی برای نسل‌های آینده.	تدوین کد اخلاقی تعامل گردشگر با جامعه میزبان، ایجاد نظام مدیریت پسماند اختصاصی خوشه، مرمت آثار تاریخی کوچک توسط اعضا، نظارت بر ظرفیت برد گردشگری	راهبردهای حفاظت و پایداری

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴

۶. پیامدها

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که اجرای راهبردهای مبتنی بر خوشه‌های گردشگری خلاق در روستاهای شهرستان تفت آثار چندبعدی و پایدار دارد. این خوشه‌ها باعث تقویت اقتصادی روستاها با افزایش درآمد خانوارها، ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار و ارتقای سهم صنایع دستی خلاق می‌شوند، همزمان توسعه انسانی و اجتماعی را با کاهش مهاجرت جوانان، افزایش مهارت‌ها و ارتقای مشارکت و اعتماد اجتماعی تقویت می‌کنند. همچنین، حفظ و تقویت فرهنگی و هویتی با احیای هنرها و سنت‌های محلی و تثبیت هویت بومی حاصل می‌شود و در بعد نهادینه و مدیریتی، هماهنگی بین بخشی و توانمندسازی نهادهای محلی افزایش می‌یابد. از نظر محیطی و کالبدی، بهبود مدیریت پسماند، بازسازی بافت‌های تاریخی و کاهش تخریب منابع طبیعی رخ می‌دهد و در نهایت، با تثبیت برند و جایگاه رقابتی، بازگشت گردشگران، طول مدت اقامت و تمایل به خرید محصولات بومی افزایش می‌یابد. این پیامدها نشان می‌دهند که خوشه‌های گردشگری خلاق می‌توانند یک الگوی جامع و پایدار برای توسعه روستایی ایجاد کنند که همزمان منافع اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی را تأمین می‌کند (جدول ۱۱).

جدول ۱۱. مفاهیم و مقوله‌های مرتبط با پیامدها

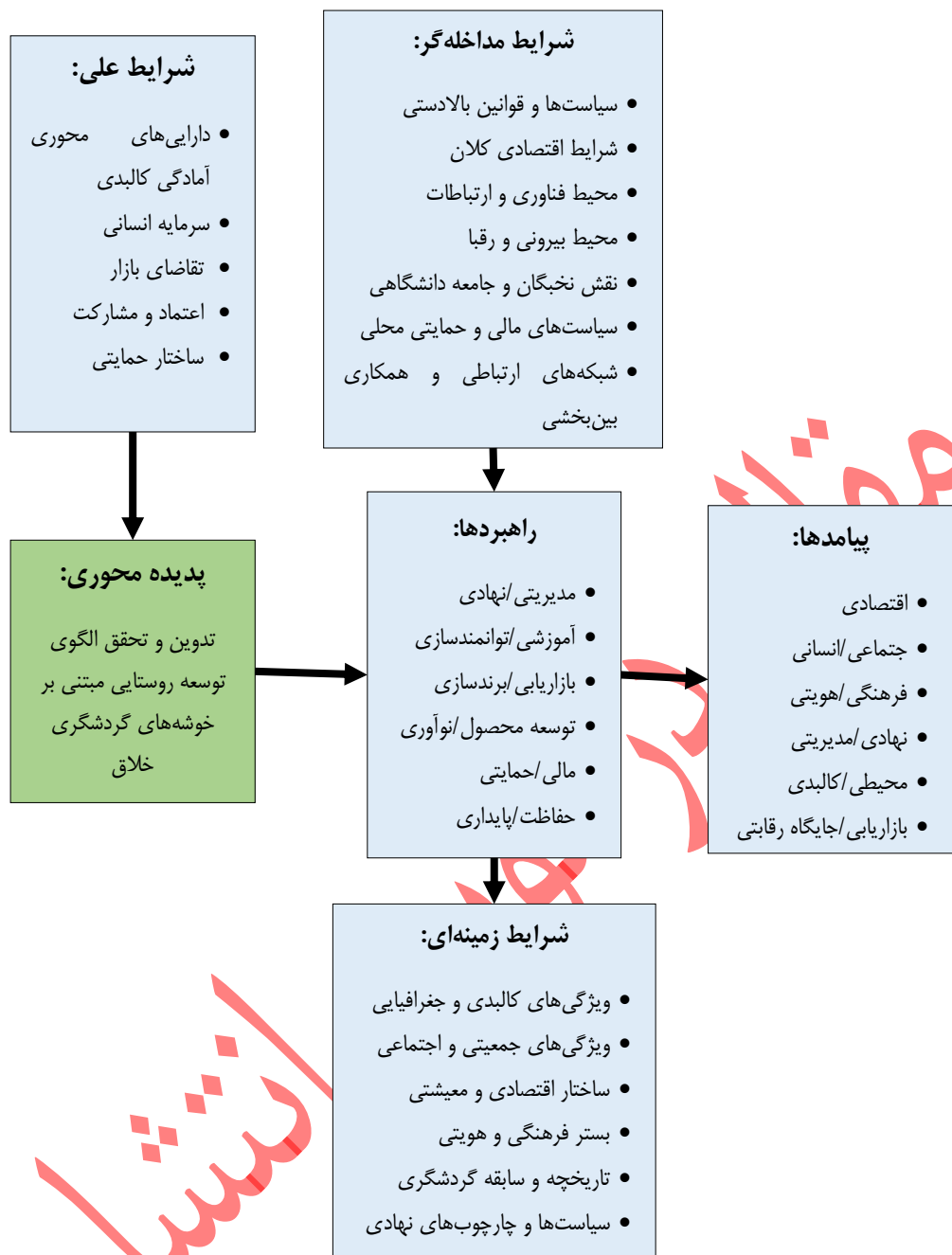
مقوله	کدهای مفهومی	نقش در الگوی پارادایمی (پیامدها)
پیامدهای اقتصادی	افزایش میانگین درآمد خانوار بومی، ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار، افزایش سهم محصولات صنایع دستی خلاق در GDP منطقه، کاهش وابستگی به درآمدهای سنتی (کشاورزی).	توسعه اقتصادی: نشان‌دهنده اثربخشی خوشه در تبدیل پتانسیل‌ها به سرمایه و تضمین خودتکایی اقتصادی روستا است.

مقوله	کدهای مفهومی	نقش در الگوی پارادایمی (پیامدها)
پیامدهای اجتماعی و انسانی	کاهش نرخ مهاجرت جوانان و افزایش مهاجرت معکوس، ارتقاء مهارت و دانش بومی، بهبود کیفیت زندگی و سطح رفاه، افزایش مشارکت اجتماعی و اعتماد درون جامعه.	توسعه انسانی و عدالت: تضمین می کند که منافع حاصل از گردشگری خلاق به صورت عادلانه و پایدار به جامعه میزبان منتقل شود.
پیامدهای فرهنگی و هویتی	احیای هنرهای فراموش شده (مثلاً نوع خاصی از سفال)، افزایش افتخار بومی به میراث منطقه، تثبیت هویت فرهنگی متمایز روستا، تقویت روایت های بومی در سطح ملی.	حفاظت و ارتقاء فرهنگی: نتیجه مستقیم راهبردهای حفظ میراث و تضمین کننده پایداری فرهنگی خوشه است.
پیامدهای نهادی و مدیریتی	افزایش هماهنگی بین بخشی (دولت، بخش خصوصی و مردم)، تأسیس نهادهای مدنی قوی و متخصص در حوزه خلاقیت، افزایش قدرت چانه زنی منطقه در تخصیص بودجه های توسعه.	بهبود حکمرانی: نشان دهنده موفقیت راهبردهای مدیریتی در ایجاد ساختار حمایتی کارآمد و منعطف برای توسعه آتی است.
پیامدهای محیطی و کالبدی	بهبود مدیریت پسماند، بازسازی و مرمت بافت های تاریخی و فرسوده، کاهش تخریب منابع طبیعی از طریق جایگزینی معیشت، استفاده بهینه از انرژی های تجدیدپذیر.	توسعه پایدار زیست محیطی: نتیجه فرعی موفقیت خوشه در مدیریت تأثیرات منفی گردشگری و ارتقاء مسئولیت پذیری محیطی است.
پیامدهای بازاریابی و جایگاه رقابتی	تثبیت برند "خوشه های خلاق تفت" در بازار ملی و بین المللی، افزایش نرخ بازگشت گردشگران، افزایش طول مدت اقامت، تمایل بالای گردشگران به خرید محصولات خلاق بومی.	جایگاه رقابتی: نشان دهنده موفقیت راهبردهای بازاریابی و افزایش کشش تقاضا در سطح بازار است.

منبع: یافته های پژوهش، ۱۴۰۴

ج) کدگذاری انتخابی

در پژوهش حاضر، کدگذاری انتخابی به گونه ای انجام شد که پدیده محوری «تدوین الگوی توسعه روستایی با اولویت ایجاد خوشه های گردشگری خلاق در شهرستان تفت» به عنوان هسته مرکزی تحلیل، محور ارتباط میان سایر مقوله ها قرار گیرد. بر این اساس و با اتکا به نتایج کدگذاری باز و محوری، شرایط علی شامل ظرفیت های بومی (نظیر هنرمندان محلی، محصولات بومی و مهارت های جامعه)، انگیزه های گردشگری و زیرساخت های موجود (از جمله اقامتگاه ها، مسیرهای دسترسی و امکانات خدماتی) به عنوان محرک های اصلی شکل گیری خوشه های گردشگری خلاق شناسایی شدند. شرایط زمینه ای، شامل ویژگی های کالبدی و جغرافیایی، ساختارهای جمعیتی و اجتماعی، فرهنگ و هویت بومی و پیشینه فعالیت های گردشگری، بستر لازم برای اجرای مؤثر راهبردها را فراهم می کنند. در این میان، شرایط مداخله گر نظیر سیاست ها و قوانین بالادستی، محیط اقتصادی و فناوری، نقش نخبگان محلی و شبکه های ارتباطی، به عنوان عوامل تسهیل کننده یا محدود کننده، بر نحوه و میزان تحقق راهبردها اثرگذار هستند. راهبردهای استخراج شده شامل مدیریت و نهادسازی، آموزش و توانمندسازی جامعه محلی، توسعه محصول و نوآوری، بازاریابی و برندسازی، حمایت های مالی و توجه به پایداری فرهنگی و زیست محیطی است که در مجموع به تحقق پدیده محوری منجر می شوند. پیامدهای حاصل از اجرای این راهبردها شامل توسعه اقتصادی، اجتماعی و انسانی، حفاظت از فرهنگ و هویت بومی، بهبود نظام حکمرانی محلی، ارتقای پایداری زیست محیطی و افزایش جایگاه رقابتی خوشه های گردشگری خلاق است. در مجموع، ساختار کدگذاری انتخابی، با ایجاد پیوندی منسجم میان مقوله ها در قالب الگوی پارادایمی، امکان ارائه الگویی عملیاتی و کاربردی را برای مدیران محلی، سیاست گذاران و کنشگران حوزه گردشگری فراهم می سازد و اثربخشی مدل پیشنهادی را در تحقق هدف پژوهش، یعنی توسعه پایدار روستایی مبتنی بر گردشگری خلاق در شهرستان تفت، تبیین می کند (شکل ۳).

شکل ۳. مدل پارادایمی توسعه روستایی با اولویت ایجاد خوشه‌های گردشگری خلاق در شهرستان تفت منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف ارائه الگوی پارادایمی برای تبیین و تحقق توسعه روستایی با اولویت ایجاد خوشه‌های گردشگری خلاق در روستاهای منتخب شهرستان تفت بود؛ مدلی که پنج مقوله اصلی شامل شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها را دربرگرفت. یافته‌های پژوهش نشان داد که شکل‌گیری خوشه‌های گردشگری خلاق بیش از هر چیز متأثر از دارایی‌های بومی خلاق، سرمایه انسانی و آمادگی کالبدی است. نتایج پژوهش نشان داد که شکل‌گیری و توسعه خوشه‌های گردشگری خلاق در روستاهای شهرستان تفت، مستلزم فراهم بودن مجموعه‌ای از شرایط علی و پیش‌نیازهای اساسی است. دارایی‌های محوری خلاق همچون میراث ناملموس، صنایع‌دستی بومی، استعدادهای هنری و جاذبه‌های طبیعی، به‌عنوان مواد اولیه و هسته اصلی خوشه‌ها نقش بنیادین ایفا می‌کنند. در کنار این دارایی‌ها، آمادگی کالبدی شامل زیرساخت‌های حمل‌ونقل، خدمات رفاهی و ارتباطات، بستر فیزیکی لازم برای فعالیت گردشگری را فراهم می‌سازد. سرمایه انسانی آموزش‌پذیر، خلاق و پذیرای گردشگر نیز به‌عنوان نیروی محرکه خوشه‌ها، نقش تعیین‌کننده‌ای در عملیاتی شدن ایده‌ها دارد. همچنین وجود تقاضای بازار، اعتماد و مشارکت اجتماعی و ساختارهای حمایتی، توجیه اقتصادی و پایداری خوشه‌های گردشگری خلاق را تضمین می‌کند.

یافته‌ها حاکی از آن است که پدیده محوری توسعه روستایی مبتنی بر خوشه‌های گردشگری خلاق، از طریق تعامل هم‌زمان چند مؤلفه کلیدی شکل می‌گیرد. شبکه‌سازی و هم‌افزایی محلی، به‌عنوان هسته تشکیلاتی خوشه، زمینه همکاری، تقسیم منابع و مدیریت مشترک را فراهم می‌سازد. اقتصاد و نوآوری خلاق با تبدیل ظرفیت‌های بومی به محصولات و خدمات دارای ارزش افزوده، موتور محرک توسعه اقتصادی روستاها به شمار می‌رود. توسعه ظرفیت انسانی با تمرکز بر توانمندسازی زنان و جوانان، ارتقای مهارت‌ها و ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار، ضامن تداوم فعالیت‌های خلاق است. در کنار این عوامل، حکمرانی مشارکتی، حفظ میراث و هویت بومی و ارتقای کیفیت تجربه گردشگر، پایداری فرهنگی و جذابیت مقصد را تقویت می‌کند. بر اساس نتایج، شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر نقش تعیین‌کننده‌ای در جهت‌دهی و اثربخشی راهبردهای توسعه خوشه‌ها دارند. ویژگی‌های کالبدی، جمعیتی، اقتصادی و فرهنگی روستاها، ظرفیت‌ها و محدودیت‌های بومی را مشخص می‌کنند و میزان آمادگی جامعه محلی برای پذیرش تغییر را نشان می‌دهند. از سوی دیگر، شرایط مداخله‌گر نظیر سیاست‌ها و قوانین بالادستی، وضعیت اقتصادی کلان، محیط فناوری و ارتباطات و نقش نخبگان، می‌توانند فرآیند توسعه را تسهیل یا محدود سازند. ضعف هماهنگی نهادی، بوروکراسی اداری و محدودیت‌های مالی از جمله چالش‌های اصلی شناسایی شده هستند که در صورت مدیریت نامناسب، مانع شکل‌گیری خوشه‌های پایدار می‌شوند. بنابراین، هم‌راستاسازی سیاست‌ها و تقویت حمایت نهادی، شرط لازم برای موفقیت این الگو است. در نهایت، نتایج نشان می‌دهد که اجرای راهبردهای استخراج‌شده، پیامدهای مثبت و چندبعدی برای توسعه روستایی به همراه دارد. از منظر اقتصادی، افزایش درآمد خانوارها، ایجاد اشتغال پایدار و کاهش وابستگی به معیشت‌های سنتی حاصل می‌شود. در بعد اجتماعی و انسانی، کاهش مهاجرت، افزایش مشارکت اجتماعی، ارتقای مهارت‌ها و بهبود کیفیت زندگی مشاهده می‌گردد. همچنین، احیای هنرها و سنت‌های محلی و تقویت هویت بومی، پایداری فرهنگی را تضمین می‌کند و در سطح نهادی، هماهنگی بین‌بخشی و توانمندسازی نهادهای محلی افزایش می‌یابد. مجموع این پیامدها بیانگر آن است که خوشه‌های گردشگری خلاق می‌توانند به‌عنوان الگویی جامع و پایدار، توسعه متوازن اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی روستاهای شهرستان تفت را محقق سازند.

مقایسه نتایج به دس آمده این پژوهش با مطالعات پیشین نشان می‌دهد که یافته‌ها از نظر جهت‌گیری کلی با اغلب پژوهش‌ها همسو هستند. نتایج حجاریان (۱۴۰۲) درباره اثرگذاری مؤلفه‌های گردشگری خلاق بر سرمایه‌های معیشتی، با یافته‌های این پژوهش در زمینه پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و انسانی هم‌راستاست؛ به‌ویژه تأکید بر نقش طبقه خلاق، محصول و فرآیند خلاق در بهبود معیشت روستایی. همچنین پژوهان و همکاران (۱۴۰۲) بر اهمیت الگوی پارادایمی و نقش خوشه‌های خلاق در توسعه اقتصادی، کاهش مهاجرت و تقویت همکاری محلی تأکید دارند که با نتایج پژوهش حاضر در شناسایی شبکه‌سازی، حکمرانی مشارکتی و

ارائه الگوی توسعه روستایی مبتنی بر ایجاد خوشه‌های گردشگری ... / کج سلطانیپور و همکاران

پیامدهای نهادی هم‌خوانی دارد. در مطالعات بین‌المللی مانند پژوهش باوویچ (۲۰۲۰) و یاروتسکایا (۲۰۲۰)، شکل‌گیری خوشه‌ها مستلزم بهره‌گیری از ظرفیت‌های بومی و منابع موجود است، به‌ویژه دارایی‌های محوری، زیرساخت‌ها و سرمایه انسانی که در این پژوهش نیز به‌عنوان عوامل کلیدی شناسایی شدند. همانند یافته‌های پوپا و همکاران (۲۰۲۳) و کورما (۲۰۲۲)، تعامل هماهنگ چند مولفه از جمله سرمایه انسانی، زیرساخت‌ها، روابط اجتماعی و آموزش، اثرگذاری توسعه روستایی را تقویت می‌کند و زمینه‌ساز پایداری اقتصادی و اجتماعی می‌شود. نتایج مشابه هاریوس پوترانتو و همکاران (۲۰۲۴) نشان می‌دهد که خوشه‌های خلاق حتی در مناطق با ظرفیت محدود، می‌توانند توسعه اقتصادی، نوآوری و ارتقای رفاه جوامع محلی را تحقق بخشند. در کنار این شباهت‌ها، این پژوهش به‌طور ویژه نقش شرایط مداخله‌گر و زمینه‌ای، شامل سیاست‌ها، چارچوب‌های نهادی، محیط فناوری و مشارکت نخبگان را در جهت‌دهی و اثربخشی راهبردها مورد توجه قرار داده که در مطالعات پیشین کمتر مورد تأکید بوده است. همچنین، تلفیق همزمان چند بعد توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نهادی در قالب یک الگوی پارادایمی، وجه تمایز و نوآوری این پژوهش نسبت به مطالعات پیشین محسوب می‌شود. به‌طور کلی، یافته‌ها تأیید می‌کنند که توسعه خوشه‌های گردشگری خلاق می‌تواند به‌عنوان یک ابزار جامع و چندبعدی، رفاه و پایداری روستاها را تقویت نماید و راهبردهای عملی برای سیاست‌گذاران ارائه کند. بنابراین، نوآوری اصلی پژوهش حاضر در ارائه مدلی جامع، بومی‌محور و عملیاتی برای توسعه پایدار روستایی است که می‌تواند خلأ میان رویکردهای بخشی و پراکنده در مطالعات پیشین را پوشش دهد. در ادامه با توجه به یافته‌های این پژوهش، پیشنهادهای کاربردی زیر ارائه می‌گردد:

- ایجاد نهاد تسهیل‌گر خوشه‌ای در سطح روستاها با مشارکت دهیاری، شورا و کنشگران محلی برای هماهنگی فعالیت‌های گردشگری خلاق.

- طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی هدفمند برای توانمندسازی زنان و جوانان در حوزه‌های خلاق، بازاریابی دیجیتال و میزبانی گردشگر.

- توسعه زیرساخت‌های نرم و سخت به‌ویژه اینترنت پرسرعت و فضاهای کار مشترک هنری برای تقویت نوآوری و شبکه‌سازی.

- ایجاد برند واحد منطقه‌ای برای خوشه‌های گردشگری خلاق شهرستان تفت با تأکید بر روایت‌های بومی و هویت محلی.

- تدوین بسته‌های حمایتی و مالی خرد (وام‌های کم‌بهره و صندوق‌های محلی) برای کاهش ریسک سرمایه‌گذاری کنشگران محلی.

- تقویت ارتباط دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی با روستاها به‌منظور انتقال دانش، مشاوره تخصصی و پایش مستمر عملکرد خوشه‌ها.

- توجه همزمان به حفاظت فرهنگی و زیست‌محیطی از طریق تعیین ظرفیت برد گردشگری و تدوین کدهای اخلاقی تعامل گردشگر با جامعه میزبان.

بیانیه استفاده از هوش مصنوعی

نویسندگان اعلام می‌دارند که در فرایند نگارش مقاله از هیچ هوش مصنوعی استفاده نکرده‌اند.

حامی مالی

حامی مالی ندارد.

سهام نویسندگان در پژوهش

سهام نویسندگان برابر است.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌نمایند هیچ گونه تضاد منافی وجود ندارد.

References.

- Akbari, M., Taherpour, F., Boustan Ahmadi, V. and Foladi, A. (2020). Structural-Interpretive Modeling of Factors Affecting the Development of Religious Tourism in Iran by Future Research Approach. *Journal of Tourism and Development*, 9(4), 285-296.
[10.22034/jtd.2019.194595.1783](https://doi.org/10.22034/jtd.2019.194595.1783)
- Ashton, M. S. G., Valduga, V., & Tomazzoni, E. L. (2015). Creative tourism and development of the tourist offer of the cluster of Vale dos Vinhedos (RS, Brazil). 10, 90–116.
<https://www.cabdirect.org/cabdirect/abstract/20163024187>
- Asimiadis, D. (2024). Cultural and Creative Tourism as a Catalyst for Sustainable Development in EU Rural Areas. 44.
<https://doi.org/10.62422/978-81-970328-4-4-022>
- Badri, S. A., Rezvani, M. R., Torabi, Z., & Malekan, A. (2015). META-SWOT: Strategic Tools for Sustainable Tourism Planning {Case Study: Meyghan Village}. *Journal of Tourism Planning and Development*, 4(13), 29-50. **[In Persian]**
https://tourismpd.journals.umz.ac.ir/article_1093.html?lang=fa
- Bahadrani, B., Moradi, M., Ziaee, M. and Akbaragheli, F. (2024). Clustering of villages with tourism potential in Tabas County. *Village and Space Sustainable Development*, 5(1), 113-129. **[In Persian]**
[10.22077/vssd.2023.6332.1184](https://doi.org/10.22077/vssd.2023.6332.1184)
- Baković, N. (2020). Regional Development of Rural Tourism: The Case of the Gorska Hrvatska Region. 66(2), 28–41.
<https://doi.org/10.2478/NGOE-2020-0009>
- Blapp, M., & Mitas, O. (2019). The role of authenticity in rural creative tourism. 28–40.
<https://doi.org/10.4337/9781788110723.00011>
- Corbin, J. & Strauss, A. (2008). “Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory (3rd Ed)”, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Drummond, F. J. (2021). The Role of Tourism in Small Town Cultural and Creative Industries Clustering: The Sarah Baartman District, South Africa (pp. 213–237). Springer, Cham.
https://doi.org/10.1007/978-3-030-71547-2_10
- Einali, J., Mohammadi yeganeh, B., & Ghasemlou, H. (2019). The Role of Creative Tourism in Sustainable Development of Rural Areas (Case Study: Historic-Cultural Villages in North-West of Iran). *Journal of Research and Rural Planning*, 8(2), 19–39.
<https://doi.org/10.22067/JRRP.V8I2.67441>
- Gkartzios, M., & Lowe, P. (2019). Revisiting neo-endogenous rural development. In *The Routledge companion to rural planning* (pp. 159-169). Routledge.
- Governor General's Office of Yazd. (2023, November 10). *Mo'arrefi-ye shahrestan-e Taft* [Introduction to Taft County].
<https://taft.gov.ir>
- Hajarian, A. (2023). Evaluation of the effects of creative tourism on the sustainability of livelihood capital of rural households in Arsbaran region. *Village and Space Sustainable Development*, 4(2), 22-36. **[In Persian]**
[10.22077/vssd.2023.5664.1133](https://doi.org/10.22077/vssd.2023.5664.1133)
- Hajarian, A. (2024). Spatial Study of the Dimensions of Creative Tourism Indicators (Case Study: Isfahan Province). *Journal of Tourism Planning and Development*, 13(48), 115-139. **[In Persian]**
<https://doi.org/10.22080/jtpd.2024.22684.3632>
- Islamic Republic News Agency. (2023, November 11). *Yazd va yeyleq-haye bavar-nakardani* [Yazd and unbelievable summer resorts]. IRNA.
<https://irna.ir/xjMPYx>
- Klitsounova, V. (2020). Networking, Clustering, and Creativity as a Tool for Tourism Development in Rural Areas of Belarus (pp. 155–173). Palgrave Macmillan, Cham.

- https://doi.org/10.1007/978-3-030-30715-8_10
- Koroma, N. S. (2022). Tourism and recreation in rural areas: problem of cluster approach. 2(2), 11–18. <https://doi.org/10.17721/2786-4561.2022.2.2-2/13>
- Kurniasih, D., Rosyadi, S., Sabiq, A., & Ahmad, A. A. (2022). Collaboration Challenges in Helping the Rural Creative Tourism Sector to Recover During the COVID-19 Pandemic. *KnE Social Sciences*. <https://doi.org/10.18502/kss.v7i9.10954>
- Mansourmoghaddam, M. and Rousta, I. (2024). Evaluation of changes in land surface temperature (LST) of villages on holidays (case study: villages of Taft, Yazd). *Climate Change Research*, 4(16), 21-44. **[In Persian]** <https://doi: 10.30488/ccr.2023.424989.1173>.
- Mohammadi Yeganeh, B. and Nikseresht, M. (2022). Strategic Planning for Rural Tourism Development Using the Meta-SWOT Model (Case Study: Hyderabad Village, Mishkhas District). *Village and Development*, 25(3), 25-46. **[In Persian]** <https://doi: 10.30490/rvt.2021.351680.1268>
- Mosavi, M. , Aftab, A. , Majnoni, A. and Niromand, S. (2019). Development of Rural areas Tourism with emphasis on priorities for investment in infrastructure) case study: Eastern Azarbaijan Province). *Geographical Planning of Space*, 9(31), 35-54. **[In Persian]** <https://doi.org/10.30488/gps.2019.90105>
- Muhamad, M., & Budiani, S. R. (2022). Rural Creative Tourism as A Growth Triangle on The Slopes of Mount Sumbing, Magelang. *E-Journal of Tourism*, 47. <https://doi.org/10.24922/eot.v9i1.84035>
- Pazhouhan, A. , Behvar, S. and Maleki, H. A. (2023). Providing a paradigmatic model of creative rural tourism development (case of study: target villages for tourism in Kermanshah province). *Tourism Management Studies*, 18(64), 217-259. **[In Persian]** [10.22054/tms.2023.76759.2892](https://doi.org/10.22054/tms.2023.76759.2892)
- Popa, M. G., Grasu, S., & Popp, M. (2024). Investigating rural development: conceptual framework and factors for promoting it. *Revista de Studii Financiare*, 9(Special), 165–190. <https://doi.org/10.55654/jfs.2024.9.sp.12>
- Porter, M. E. (1998). *Competitive advantage: Creating and sustaining superior performance*. Free Press.
- Putranto., J. H., & Kusumaningtyas, M. (2024). Local creativity and economic growth: Creative economic potential in developing village tourism area. *World Journal Of Advanced Research and Reviews*, <https://doi.org/10.30574/wjarr.2024.21.1.0298>
- Rahimi Klour, H. and Naghavi, S. A. (2024). Presenting a Model for Simulating Rural Tourism Development Determinants (Case Study: Deh-e Bala Villages, Taft County, Iran). *Journal of Rural Research*, 15(2), 240-259. **[In Persian]** <https://doi: 10.22059/jrr.2023.365392.1871>
- Rahimi, R., Ghanbari, Y., & barghi, H. (2020). The Effect of Environmental-Behavioral Factors on Creative Tourism Achievement in Tourism Target Villages of Isfahan Province. *Journal of Tourism Planning and Development*, 9(32), 1-18. **[In Persian]** <https://doi: 10.22080/jtpd.2020.17581.3163>
- Remoaldo, P., Serra, J., Marujo, N., Alves, J., Gonçalves, A., Cabeça, S., & Duxbury, N. (2020). Profiling the participants in creative tourism activities: Case studies from small and medium sized cities and rural areas from Continental Portugal. *Tourism Management Perspectives*, 36, 100746. <https://doi: 10.1016/j.tmp.2020.100746>.
- Richards, G. & Wilson. J. (2007). *Tourism, Creativity and Development*. London: Routledge Taylor & Francis Group.
- Richards, G. and J. Wilson (eds) (2007). *Tourism, Creativity and Development*. Routledge.
- Safaa, L., & Szostak, B. L. (2023). Tourisme créatif: enjeux et perspectives en économie et management de la créativité. *Marché et organisations*, (2), 9-20. <https://doi.org/10.3917/maorg.047.0009>.

- Shafieisabet, N., & Mirvahedi, N. (2021). The role of rural–urban linkages in perceived environmental effects of farmers for participation in sustainable food security plans. *Agric & Food Secur* 10, 46 (2021).
<https://doi.org/10.1186/s40066-021-00317-6>
- Soltani, Z., Goodarzi, M., & Fayazi, M R. (2024). Investigating and Analyzing the Factors Affecting The Development of Creative Tourism in Rural Areas (Case Study: Southern Mian Ab Village in Shushtar Township). 13 (48), 39-64. **[In Persian]**
<https://doi.org/10.61186/serd.13.2.4>
- Souca, M. L. (2019). Revitalizing Rural Tourism through Creative Tourism: the Role and Importance of the Local Community. 2(2), 43–50.
<https://doi.org/10.2478/MIDJ-2019-0009>
- Statistical Center of Iran. (2016). *Sarshomari-ye nofoos va maskan-e sal-e 1395* [National population and housing census 2016].
<https://www.amar.org.ir>
- Su, W., & Ji, J. (2023). The Research on Agglomeration Degree of Tourism Industry Cluster in Liaoning Province——Based on Improved Location Quotient Method.
<https://doi.org/10.4108/eai.18-11-2022.2326764>
- Tian, Q., & Li, Z. (2024). A Study on the Development of Traditional Village Tourism under the Dual Perception of Tourists and Villagers: Taking Zhengying Village in Southern Yunnan as an Example.
<https://doi.org/10.59825/jhss.2024.2.2.115>
- UN. (2019). The United Nations and Inclusive Cities: Policy and Practice.
<https://www.un.org/development/desa/dspd/2019/06/un-inclusion-policy>
- UNWTO. (2022). Tourism and Rural Development: A Roadmap to Sustainable Futures. World Tourism Organization.
- Yarotskaya, E. (2020). Creation of Territorial Tourism and Recreational Clusters as a Factor of Increasing the Efficiency of Land Management in Rural Areas. 1, 191–201.
<https://doi.org/10.15688/RE.VOLSU.2020.1.17>